प्रवेश सं० —

विषय: धर्मशास्त्रम्

क्रम सं०

नाम चतुर्विंशति मुनि मतम्

ग्रन्थकार

पत्र सं० १-३१

श्लोक सं०

अक्षर सं० (पंक्तौ) 32

पंक्ति सं० (पृष्ठे) ७

13899

आकार: ७.[redacted].×३.७.

लिपि: दे.ना.

आधार: का.

वि० विवरणम् ५.

सं.१५४७

अ. ८१४३

पी० एस० यू० पा०—७७ एम० सी० ई०—१६५१—५० ०००

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नमः॥स्वास्तिश्रीसमस्तजगदुत्पत्ति

२२

याज्ञिकगोपालशर्मणः पुस्तकमिदम्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

॥ ॥ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ मनुना याज्ञवल्क्येन विश्वामित्रेण चात्रिणा विष्णु
ना च वसिष्ठेन व्यासेनौशनसा तथा ॥१ आपस्तंबेन वसेन हारीतगुरुनारदैः पराशरेण
१ गर्गेण गौतमेन यमेन च ॥२ शातातपेन शंखेन संवर्तेन तथैव च ॥ औद्गायनेन शंखेन
दक्षेणांगिरसा तथा ॥३ चतुर्विंशतिभिः शास्त्रं दृष्टं लोकहितै रतैः ॥ धर्मसंरक्षणार्थाय सं
क्षेपेण महात्मभिः ॥४ एतत् शास्त्राद्द्विजः ॥ शीघ्रं धर्मस्मरति तद्व्रतः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शा
स्त्रमेतदुदीरयेत् ॥५ सर्वात्मने नमस्कृत्य ब्रह्मणे मिततेजसे ॥ धर्मान्वक्ष्ये वेदोक्ता
न्स्वर्गादिफलदायकान् ॥६ वर्णानामाश्रमाणां च आचारकथने शुभे ॥ सर्वपापप्रवर्ण
शं र णां शौचं च प्रथमं विधीयते ॥७ एकालिंगकरतिस्र उभयोर्मृद्द्वयं स्मृतं ॥ पंचापाने दशैक १
स्मिन्नुभयोः सप्त मृत्तिकाः ॥८ एतच्छौचं गृहस्थस्य द्विगुणं ब्रह्मचारिणः ॥ वानप्रस्थे त्रि

गुणितं यतीनां च चतुर्गुणं ॥९ यद्दिवा विहितं शौचं तदर्द्धं निशि कीर्तितं ॥ तदर्द्धमातुरे प्रोक्तं
मातुरस्यार्द्धमध्वनि ॥१० मृद्दानादपि शुद्धिः स्यान्नाल्पशौचेन वान्यथा ॥ यस्यान्त्रो वा पि शे
१ त्रं कृतं तस्य पारीक्षितं ॥११ ग्रात्वयतः सत कार्यः शौचमाला द्विजैः स्मृतः ॥ शौचाचारविहीनस्य
समस्ता निष्फलाः क्रियाः ॥१२ प्रक्षाल्य पादौ हस्तौ च त्रिः पिबेदंबु वीक्षितं ॥ संवृत्यांगुष्ठमू
लेन द्विः प्रमृज्यात्ततो मुखं ॥१३ संहिताभिस्त्रिभिः पूर्वमास्यमेवमुपस्पृशेत् ॥ अंगुष्ठेन प्रदे
शिन्या घ्राणं चैवमुपस्पृशेत् ॥१४ अंगुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुःश्रोत्रे पुनः पुनः ॥ कनिष्ठांगु
ष्ठयोर्नाभिं हृदयं च तलेन वा ॥१५ सर्वाभिश्च शिरः पश्चाद्बाहू चाग्रेण संस्पृशेत् ॥ अनेनै
व विधानेन आचांतः शुचितामियात् ॥१६ उरुणापादशौचं तु तिष्ठन्मुक्तशिखो द्विजः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

॥ वं नाचरेत् । पवीतेन आचांतोप्युपस्पृशेत् ॥१७ जले जलस्थो नाचामेज्जलाद्बाह्ये
शुचिः । पादौ स्थाप्योभयत्रैव आचांतः शुचितामियात् ॥१८ उषःकाले तु संप्राप्ते शौचं
कृत्वा यथार्थवत् । ततः स्नानं प्रकुर्वीत दंतधावनपूर्वकं ॥१९ उषस्युषसि यत्स्नात्वा
संध्यामुदिते रवौ । प्राजापत्येन तत्तुल्यं सर्वपापप्रणाशनं ॥२० अस्नात्वा नाचरेत्कर्म जप
होमादि किंचन । लालास्वेदसमाकीर्णः शयनादुत्थितः पुमान् ॥२१ क्लिद्यंति हि सुप्त
स्य इंद्रियाणि स्रवंति च । अंगानि समतां यांति उत्तमान्यधमैः सह ॥२२ अत्यंतमलि
नः कायो नवच्छिद्रसमन्वितः । स्रवत्येष दिवा रात्रौ प्रातःस्नानं विशोधनं ॥२३ प्रातः
स्नानं प्रशंसंति दृष्टादृष्टकरं हितं । सर्वमर्हति शुद्धात्मा प्रातःस्नायी जपादिषु
॥२४ गुणा दश स्नानपरस्य साधो रूपं च तेजश्च बलं च शौचं आयुष्यमारोग्यमलौ २

ल्यं दुःस्वप्ननाशश्च तपश्च मेधा ॥२५ स्नानं नदीदेवखातह्रदेषु सरस्सु च । पंच पिं
डान्समुद्धृत्य स्नायात्परवारिणि ॥२६ आपः स्वभावतो मेध्याः किं पुनर्वह्नितापिताः । अ
तः संतः प्रशंसंति स्नानमुष्णेन वारिणा ॥२७ आग्नेयं भस्मना स्नानमवगाह्य तु वारुणं ॐ
आपो हि ष्ठेति च ब्राह्मं वायव्यं रजसा गवां ॥२८ यत्तु सातपवर्षेण तत्स्नानं दिव्यमुच्यते ॥ अशं
स्नानान्यशक्तानि पापस्य नाशितस्योदकं विना ॥२९ स्नानमाचैव तेमंत्रैर्वारुणैश्च मृदा स
दा कुर्यान्न कृतिनिर्वाधं यत्किंचित्स्नात्वा पिबा ॥३० कूपतादि व वास्नात्सौ याकुं तु कार्यतः
पुनः । पुण्यानि च समस्तानि तीर्थानि गंगानामकं स्मरन्वीक्ष्य ह्रदवान्नृऋषीन्पितॄन् ॥ सुवर्णजल
मध्ये तु तर्पयेत् उत्तीर्य पीडयेद्वस्त्रं संध्याकर्म समाचरेत् ॥३२ आचम्य मार्जनं कृत्वा न
प्राणान्समाचरेत् । प्राणायामैस्त्रिभिः प्रोक्तो गायत्र्या जपमाचरेत् ॥३३ लिखेन्नैवोदकेऽक्षरं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तद्भ्रूण्यग्राह्यतः पूर्वकं आसीनः प्रयतः सायं च प्रातःकाले ततः पुनः ॥२४ गुरोरनु॰
ज्ञाय वेदाध्ययनमाचरेत् ॥ अध्यापयेत्ततः शिष्यान् वयः शीलसमन्वितान् ॥२५ वेदस्वीक
र्वीविचारेभ्यस्स नैजपदान् द्वन्द्वं वशिष्ठेभ्यो वदन्त्यासो हि पंच धः ॥२६ यानधीयद्विज
श्चान्यत्र कुरुते श्रमं। स जीवन्नेव शूद्रत्वमाशु गच्छति सान्वयः ॥२७ अनभ्यासेन वेदानां
रस्य वलंघनात्। आलस्यादन्नदोषाच्च मृत्युर्विप्रान् जिघांसति ॥२८ पठित्वाबोधाद्व
नां कर्मसिद्ध्यै पाठमात्रावसायी स्यात् पंकेगौरिव सीदति ॥२९ एहतं ज्ञानं क्रियाहीनं
न ततः क्रिया। अपश्यन्नेवान्धकः दग्धः पश्यन्नपि पंगुकः ॥४० वेदानधीत्य यत्नेन पाठतो ज्ञान
तस्तथा। समावर्त्य सवर्णां च लक्षण्यां स्त्रियमुद्वहेत् ॥४१ कुलमहति संभूतां लक्षणैश्च समन्वि
तां। बाल्येन च विवाहेन शीलरूपसमन्वितां ॥४२ पंचमीं सप्तमीं पक्षे वा मातृतः पितृतस्तथा ३

दशान्निः पुरुषैः ख्यातां श्रोत्रियाणां महाकुलात् ॥४३ तृतीयां वा चतुर्थीं वा पक्षयोरुभयोर
पि। विवाहयन्मनुः प्राह पाराशर्यो गिरा यमः ॥४४ असपिंडा च या मातुरसगोत्रा च या पि
तुः सा प्रशस्ता द्विजातीनां दारकर्मणि मैथुने ॥४५ यस्तु दशाचरूपेण कुलमार्गेण वाहरेत्
नित्यं संव्यवहार्यः स्यात् द्वदाः तन्न दृश्यते ॥४६ अग्निहोमं दशाहे च यथायुक्तमथ वा यतो
श्रौतस्मार्तानि कर्माणि कुर्याद्वेदपरायणः ॥४७ अग्निहोत्रफलावहः सर्वं गृष्टकर्मा ॥ अ
न्यत्रानुपरो धर्मो न भूतो न भविष्यति ॥४८ जीवति पितरि नादध्यात् दाहिताग्निः सोदर्यस्तितो
वज्यात् ज्येष्ठे पुत्रे च विवाहयेत् ॥४९ अनाहिताग्नौ पितरि आधानं च कारयेत्
पः । अरण्योरग्निमारोप्य तमादध्याद् द्विजोत्तमः ॥५० ज्येष्ठभ्राता च नुशातः कुर्याद्दर्शप
ौर्णमासं अनुज्ञातः पितरा नादध्यात्मन्त्रवित् ॥५१ अग्निहोत्रं प्रकुर्वीत ज्ञानवान्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

४ श्रद्धयान्वितः ॥५२ श्रौतपञ्चसोमांश्च पाकयज्ञान्सुरार्चनं । परधर्मविचारांश्च दानानि कुर्या
त्परायणः । गृहस्थस्तु सदा युक्तो धर्ममेवानुचिंतयेत् ।५३ पापाद्धर्मार्थसिद्ध्यर्थं धनार्जि
के च बुद्धिमान्नान्यायोपार्जितवित्तेन कर्तव्यं तु सदा द्विजैः ।५४ कृत्वा तं नीचकर्म वा च
ण्डिको यस्त्वतोपि वा जीवन्नापि दीक्षितो छेनार्थयाचनं परः परः ।५५ अयाचितानृतं वा
सं मपि कृतकर्मणः । अन्यत्र कुलटादिं पतितस्तस्य तथा द्विजः ।५६ ब्रह्मचारी यति
श्चैव विद्यार्थी गुरुपोषकः । अध्वगः क्षीणवृत्तिश्च षडेते भिक्षुकाः स्मृताः ।५७ निराहा
रं निराहारं निद्रां नैव प्रतिग्रहः । अवश्यं तावश्यं सोमपानं दिने दिने ।५८ सीदं
स्त्वपि तिष्ठन्नो याचनान्नयाचनान् राज्ञः पापात्मनो रापि विशेषतः । गोरक्षस्य वचनं
यथा ।५९ न तामधर्मकालेऽपि पुनः स्नाने समाचारतः स्वर्गस्य वापुपश्चात्तनं । ४

जपहोमादिकं तथा ।६० पञ्चयज्ञान्न कुर्वाणो बाधते न कर्मणा । वेद्यदा वद्भाग
थामुष्यं तं वापि सर्वाभिः तः ।६१ दग्धाः स्तनाम स्वकीदशवक्रीसमो ध्वजः । दशशौध्वजस
मा वेश्या दशवेश्या समो नृपः ।६२ राज्ञः प्रतिग्रहो घोरो मधुस्वादो विषोपमः । पुत्रमां
संवरं नो कुर्यात्स प्रतिग्रहः ।६३ न कुर्याच्चापि वाणिज्यं सेवावृत्तिं ताथ वर्णात्
ण्याद्दीयतां तान्न तस्मात्तानि विवर्जयेत् ।६४ कुर्याद्धर्माविरोधेन धनधान्यस्य संग्रहं
सर्वान्नारियाजदर्थान् स्वाध्यायस्याविरोधिनः ।६५ वृद्धौ च मातापितरौ साध्वी भार्या सु
तः शिशुः । अप्यकार्यशतं कृत्वा भर्तव्या मनुरब्रवीत् ।६६ शिल्पं वाणिज्यं तथा गावस्तथा
सर्वगिरीनृपः । आपद्यतानि कुर्वीत शौंखस्य वचनं यथा ।६७ मातापिता गुरुर्भार्या पुत्र
दासीनमो वचा अभ्यागतोतिथिश्चाग्निः पोष्यवर्ग उदाहृतः ।६८ अन्यांश्चतपस्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

५ र्णानां चाश्रमतपस्विनः। वाह्निणक्षत्रियवैश्यजातीनां पतितानां कृमिकीटकानां ६९ एवं वेद
तावदांगमीमांसान्यायदर्शनं इतिहासपुराणांश्च धर्मशास्त्राणि वान्यसेत् ७० धर्मा
श्च विविधान्कृत्वा स्वर्गमोक्षफलप्रदान्। स्वधर्मेत्र संततान् त्यक्त्वा वानप्रस्थोभवे
त् ७१ अन्तेशाप्यसुकृद्वंद्वेन वनंगाछेद्विजोत्तमः। गृहीत्वा वाग्निहोत्रां च सन्यासी भिक्षुकोऽथ
वा ७२ अग्निहोत्रादि कर्माणि ऊर्ध्वाकाक फलादिभिः। वदाभ्यासरतो नित्यं ध्यायेद्ब्रह्म
सनातनं ७४ वान्यापान्यवफलो न्यस्तन्यास्त्विगतकिल्बिषः। स्वधर्मान्विविधान्कृत्वा
पश्चात्प्रवजितो भवेत् ७५ चतुर्थमाश्रमं गच्छेद्ब्रह्मविद्यापरायणः। एकदंडी वा सर्वसं
गविवर्जितः ७६ एकाकी चिंतयेद्विद्वानात्मन्यात्मानमव्ययं सर्वतत्त्वगतं सूक्ष्मं सर्वस ५
र्वविवर्जितं ७७ देहदृष्टान्न देहं हंतु द्रष्टा [illegible] यथा। प्राणदृष्टा तथा प्राणस्तं चात

स्था१

द्यातथा मनः ७८ बुद्धिदृष्टा न धीस्तद्वत् स्थूलोऽहं सूक्ष्मतापि वा। असद्यात परदृष्टा
संघातो यं नाम तथा ७९ चिच्छक्तिनं तत्स्वरूपो यो नादिदेहादिवस्तुभास साक्षी स चस्वरूप
स्थः सोऽहमात्मेति चिंतयेत् ८० देहकर्णावसंहृतः यिधसंनिध्ययोगतः। प्रवृत्तिर्वा नि
वृत्तिर्वा सोऽहमात्मेति चिंतयेत् ८१ अयस्कांतो यथा लोहं संनिध्यादवचालयेत् यस्त
थादेहबुद्ध्यादसोऽहमस्मीति चिंतयेत् ८२ लोष्ठपाषाणकल्पानि बुद्धिप्राणमनांसि
चालोकयेत्तसंनिधि आस्ता सोऽहमस्मीति चिंतयेत् ८३ इदानीं ममानाकं [illegible] मध्य
रंगमतां च [illegible] यो वेत्ति सोऽहमात्मेति चिंतयेत् ८४ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्या निजावस्था
धि [illegible] जानाति विकारी स्यात्सोऽहमात्मेति चिंतयेत् ८५ तद्देशान्सुखानंदबु

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

बंधमविक्रियं।जगत्कर्तिकरं देवं सोहमस्मीति निश्चितं।८६ अस्माशेषो प्रदेशादाय शक्ति
क्रिया स्वरवाशयः।न कः परः पराचिद्रूपः सोहमस्मीति निश्चितं।८७ सर्वज्ञोहमनंतोहं
सार्वेशः सर्वशक्तिकः।आनंदः सत्यबाधोहमिति ब्रह्मानुचिंतनं।८८ अष्टौ निद्राः स
मादाय सम्यनिःसन्न पंचवा।अद्भिः प्रक्षाल्य तत्सर्वं भुंजीत सुसमाहितः।८९ क्षत्रियो ध्य
यनं दानं यजनं धर्मरक्षणं।निर्जित्य परसैन्यानि नीति धर्मेण पालयेत्।९० प्रजापीड
नसंतापात्समुद्भूतो कृतारानः राज्ञः श्रियं कुलं प्राणान्नादग्ध्वा विनिवर्तते।९१ चाट
तस्करदुर्वृत्त महासाहसिकादिभिः।पीड्यमानाः प्रजा रक्षेत्कायस्थैश्च विशेषतः।९२
वैश्यस्य कृषिवाणिज्यं गवां अध्ययनपालनं।शूद्रस्य द्विजशुश्रूषा पंचयज्ञक्रियास्तथा
जानुहिरण्यहरणं स्त्रीसंबंधसंवसना।एतानि ब्रह्महत्यानि निमित्तानि त्रयोदश। ६

प्रायश्चित्तविधिप्राक् कृष्य संशोतवता।ब्रह्महत्यादिपापानां सर्वेषां च विशुद्धये।
ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वंगनागमं।महांति पातकान्याहुः संसर्गश्च पंचमः।
९६ हननं शासूदनं वपा रुच्छं मानमर्दनं।क्रोशादं च विरोधं च बंधनं चापि पेहणं।९
ब्रह्महा द्वादशाब्दानि कुटिं कुर्याद्व्रतं चरन्।वार्जवर्मी चार्मिन्द्रो न त्वा पं ख्यापयेत्
सदा।९८ वाराणसीं ततो गछेत्सेतुं श्रीपर्वतादिकां।अन्यान्यपि च तीर्थानि गायत्री
गाये वाजाप्य सदा।९९ अग्निष्टुता वाजपेयौ अश्वमेधेन क्षत्रियः।अन्यैर्वापापावनेरिष्ट्वा ब्रह्म
हत्यां व्यपोहति।१०० अप्यस्ये द्विजश्च ज्योतिष्टोमो महाव्रतं।एषामन्यतमेनेष्ट्वा
प्रमादात् सुरापश्च सुरां तप्ता मोदं वापि तथाविधं।पिबेत्तत्पापमोक्षाय कुणपं तु
कणनुमा

६

नत्॥१०२ अष्टाष्टं वा यरतुरुक्ते पवित्राणि जपेत्सदा॥ ऐणेन कृच्छ्रेणाचे ष्ट्वा स्वराप-
नात्प्रमुच्यते॥१०३ सुवर्णी हृत् महत्त्वेव राजानं प्रतिगच्छति॥ शङ्खमुशलमादाय तत्पा-
पं ख्यापयेद्बुधः॥१०४ राजा हतो निर्मलो वा यदि वा नृपविसृष्टः तान्यमात्रमुत्तमं स्ववर्णं वा
दद्याद्विज्याब्रवा कर्ते॥१०५ षड्वर्षं वाचरन् कृच्छ्रं जपयज्ञपरायणः तीर्थानि भ्रमन्विद्वा
स्नातस्त्वयात्प्रमुच्यते॥१०६ गुरुतल्पस्तु कुर्वीत नग्नालालावगूहनं लिंगं वासो मुक्त्वा
न्निकृत्यां दिशिं न्नत्पता॥१०७ प्रायो नाम तपः प्रोक्तं चित्तं निश्चय उच्यते। तपोनिश्च-
संयोगात्प्रायश्चित्तं प्रकीर्तितं॥१०८ चांद्रायणानि कुर्वीत मासान्वा सप्त वा द्विजः। रज्जुर-
ष्टं वारकृच्छ्रं याग वा पापनाशनैः॥१०९ गायत्री मवसा कुर्यात् लक्षा धनं मत्तोन सौ ऐ षाहि
ए षाहि पावनी प्रोक्ता सार्वषामिति निश्चयः॥११० गायत्र्या सुजाप क्रोटि ब्रह्महत्या व्यपोह- ७

ले क्षा शीतिजाप्य यस्तु सुरापानात्प्रमुच्यते॥१११ पुनाति हेमहर्तारं गायत्री जप्त
सप्ततिः गायत्र्याः षष्टिर्निलीढिर्मुच्यात गुरुतल्पगः॥११२ संवत्सरेण पतति पतितेन स-
हाचरन् संवत्सरं संप्रसेप्रायश्चित्तं विधीयते॥११३ तस्य सोगी विशुद्ध्यर्थं तस्य तस्य
व्रतं चरेत्। महतां पातकानां च प्रायश्चित्तं मुदीरितं॥११४ प्रायश्चित्तं यदाम्नातं कामतोऽ-
कामतापिवा तदर्द्धं नवतिस्त्रीणां मरणे च पि पापसु॥११५ अवगिरध्वन्यमा ह्वषीद्रती
तु कृच्छ्रमेव तेऽर्द्धमेव चावत्सु सोत्तरीयं तत्रयोषितां॥११६ गोघ्नः स्नात्वा यतं कुर्यात्कृ-
च्छ्रं वा नव मासिकं। गोमूत्रेण यावकाहारः अतिमासि चान्द्रायणं वा॥११७ गवामनुगमं कुर्यात्
गवां मध्ये वसेन्नित्यं सरित्पंचगव्याशनो नित्यं पंचगव्यान्मुच्यते॥११८ क्षत्रियस्य वधे कृ-
च्छ्राचारजो ब्राह्मण व्रतं। विरूपाक्षं च दद्यं कुर्यात् कृच्छ्रसैंदवामवत्रो॥११९ यानि कानि च

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

८ पापान्निर्मुच्यते गुरुतल्पगि वा कृत्वातिकृच्छ्रं स्तो मोक्षश्चान्त्यं मनुरब्रवीत्॥१२०॥प्रायश्चि
त्तमिदं प्रोक्तं सर्वेषां मुनयो व्रतं चान्द्रायणं वा कुर्वीत सर्वपापप्रणाशनं॥१२१॥आन्त्य
ज्ञीगमने कृच्छ्रं वैश्यायागमने तथा। ब्राह्मणीगमने च वा व्यास स्य वचनं यथा॥१२२
क्षत्रियां च द्विजो गच्छेत्प्रायश्चित्तं कृच्छ्रं समाचरेत्॥ वेश्यायागमने चैव पादं हि शूद्राः समाच
रेत्॥१२३ शूद्री च ब्राह्मणो गच्छेन्मासं मासार्धमेव वा। गोमूत्रयावकाहारास्ति षष्ठे तत्या
पमोक्षकः॥१२४ शूद्राणां हीनजातीनां स्त्रियं गत्वा तु कामतः। प्राजापत्यं प्रकुर्वीत इत्येवा
चारुणी द्विजः॥१२५ कृच्छ्राणीगमनाद्यवं वा तस्मात् तपनं द्विजः। अज प्रायश्चनारीणां पारा
कं तु समाचरेत्॥१२६ रजकश्चर्मकारश्च नटो बुरुड एव च। कैवर्तमेदभिल्लाश्च
सप्तैते अन्त्यजाः स्मृताः॥१२७ एतेषां गमने विप्रश्चरेच्चान्द्रायणव्रतं। सर्वेषां वापि
कुर्यात्तेन वा क्षयमेव मथापि वा॥१२८ चान्द्रायणत्रयं ... गमनात् द्विजः। नरागोग
मने कुर्याच्चरेच्चान्द्रायणव्रतं॥१२९ सर्वासां पशुजातीनां गमने कृच्छ्रमाचरेत्। शुनीं चैव द्विज
गत्वा तप्तकृच्छ्रं समाचरेत्॥१३० मातरं गुरुपत्नीं च स्वसारं दुहितां तथा। गत्वा तु प्रविशेदग्नि
नान्या शुद्धिर्विधीयते॥१३१ कुमारीगमने विप्रश्चरेच्चान्द्रायणव्रतं। पतितां च द्विजो गत्वा
तप्तव्रतमाचरेत्॥१३२ रजस्वलां द्विजो गत्वा पाराकं तु समाचरेत्। सान्तपनं द्विजो व्यक्ति
प्राजापत्यं परे हनि॥१३३ दिवा निगमनात् विप्रः पादकृच्छ्रं समाचरेत्। आहारान्ते च कृच्छ्र
हेयाः प्राजापत्यं तु पर्वणि॥१३४ पितृष्वसां मातुलानी स्नुषा मातृष्वसा मपि पतां गत्वा स्त्रियो
मोहाच्चरेच्चान्द्रायणव्रतं॥१३५ पितृव्यभार्यां भार्यां वा जनिनीमातुरं दर्शा स्वसारं मातुल

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्मृतीव तत्प्रकुर्वीत द्वयं चरेत् ।१३५ मातुरग्रे कन्यानिष्ठस्य नायं गच्छेत् कामतः । सांत
पनं प्रकुर्वीत तत्कृच्छ्रद्वयमथापि वा ।१३६ मातुः स्वसुः स्त्रियं गच्छेत् पितृव्यतनयां तथा । तस्य
कृच्छ्रं प्रकुर्वीत षट्‌रात्रं तस्य तापनं ।१३८ आरूढ पतितं गच्छेत् पाराकं तु समाचरेत् । नाभि
नर्यां द्विजो गच्छेच्चरेच्चान्द्रायणव्रतं ।१३९ मातुलस्य सुतां गच्छेत् पितृष्वसृस्त्रियं तथा ।
प्राजापत्यं प्रकुर्वीत हारीतवचनं यथा ।१४० मातृष्वसृसुतस्यैव नायं गच्छेत कामतः
पितृव्यतनयां देवपादकृच्छ्रं समाचरेत् ।१४१ दौहित्रीं भ्रातृसुतां गच्छेच्चरेच्चान्द्रायण
व्रतं । तत्सुतां तत्सुतां गच्छेत् पाराकं तु समाचरेत् ।१४२ एकस्मिन् विषये द्वैधमृषीणां
यत्र दृश्यते । सत्कार्यो द्विधा लघुप्राक्कर्म स्यात् सा तु द्विविधकः ।१४३ सखिभार्यां समारु
ह्य शान्ति स्वजनायां चितः । सकृच्चापास्तौ कृच्छ्रं पादं कृत्यैकतः सुनः ।१४४ पितृभार्यां समा

रूढ मातृवर्जं ब्राह्मणीं चान्द्रायणं प्रकुर्वीत पाराकं क्षत्रियागमे ।१४५ तप्तकृच्छ्रं
वैश्याया शूद्रायां कृच्छ्रद्वयं चरेत् । पाराकं चान्यमातृणां सर्वासां तु प्रमेव च ।१४६ पि
तृव्यस्य परायोषितां कृच्छ्रद्वयं चरेत् । पाराकं चान्यमातृणां सर्वासां नव चोयणाः ।१४७
रवंस्य गुरूणां च चरेच्चान्द्रायणव्रतं । आचार्यस्य पराकं तु बोद्धव्यं न व चोयणा
चारज्ञो द्रायणं विप्रो गच्छेत् पाध्यायाया पितासंबधिनां स्त्रियं गच्छेत् सपादकृच्छ्रमा
चरेत् ।१४८ यद्येतत्सोपानतारः पितृव्य मातृ मातुलाः । राजषायो चितो गच्छेत् कृ
च्छ्रं तु ।१४९ ओत्पजीगमनं कृच्छ्रं द्वादशाहं नराधमः । गुरुतल्पव्रतं कृत्वा गो
तल्पव्रतं चरेत् ।१४९ अन्त्यजीगमनं कृच्छ्रं चान्द्रायणं द्वादशाहं नराधमः । गुरुतल्पव्रतं कृत्वा
दापस्तंबवचनं यथा ।१५० रजस्वलासु त्रिनिवार्षीगु रुतल्पव्रतं स्मृतं । षडब्दं तु ततो
सामान्य रायामनो वरिः ।१५१ त्र्यब्दं तु चतुरब्दं वा गुरुतल्पवीतं स्मृतं जनित्रीगमने
सदा लोमहत्ययमूहं नौ ।१५२ सुगपकृत सुपापे तु जन्मा न्यासां कृत्य पि

१० लहत्यायाः॥षडब्दं कृच्छ्रमाचरेत्॥१५३ ब्रह्मचारी तु योगस्थो स्त्रियं कामप्रपीडितः॥ प्राप्य
पतंगं चरेत् कृच्छ्रं मष्टामकं स्वसंयतः॥१५४ ब्रह्मचारी तु यः स्कन्ददकामतः शुक्रमात्मनः॥ अ
वकीर्णिव्रतं कुर्यात् स्नात्वा शुध्येदकामतः॥१५५ निर्वाप्य च प्रपाराडारो ब्रह्माणयारुपवीत
मंत्रैः शाकलाग्रामीयैरप्सु वा जुहोमायत्॥१५६ रेतःस्कन्नः कामतः तु यो ऽद्गतसः स्कंदनं
यदि सहस्रं तु जपेत् ऋचाः प्राणायामैस्त्रिभिः सह॥१५७ चांडालीगमने कृच्छ्रं गर्भे सो
तपनं चरेत्॥ राज्ञीगमने पराकं स्याद् [illegible] यतावि कं॥१५८ शूद्रीगमने द्विजः सोचार
चांद्रायणं कृतं गर्भे कृत्वोऽन्त्यजातीनां चार चांद्रायणत्रयं॥१५९ [illegible] पयु
चांद्रायणं कृतं गर्भे [illegible] द्विगुणं चरेत्॥१६० हीनस्त्रीगमने चान
रुतस्य व्रतं चरेत्॥ गमने यत्र नाव [illegible] गमने चैव तु यः सार्वनास्तिपातकं॥१६१ अकामतस्तु यः क १०
स्त्रिया अपि तच्च व्रतं गमने [illegible]
सवर्से प्रा॰१

॥ [illegible] रसारान्तु गच्छति॥ न दोषो जायते [illegible] त्रिया अपतथव [illegible]॥१६२ प्रायश्च
[illegible] नं स्त्रीणां गमने निपातनात् [illegible] जायते सो॥ स्त्रीणां तत्र प्रवक्षन मा॥१६३ यत्र
यत्र च संकीर्णं परस्य दात्मानमात्मवान्॥ तत्र तत्र तिलोहोमा गायत्र्या वर्त्तनं तथा॥१६४
लघुदोषं च नादिष्टं प्राजापत्यं समाचरेत्॥ अनादिष्टं च सावि [illegible] श्रुद्धि [illegible] यणेन तु
१६५ सकृत्कृते तु यन्प्रोक्तं त्रिगुणं तु त्रिनिर्दिष्टं निः॥ मासिकं सात्यां चतुर्गुणं प्रोक्तं षण्मासाद्यानि श्रुतिः
१६६ संवत्सरात्तु षण्मासं च्य द्वादशाब्दं [illegible] वत्ता [illegible] च्यष्टं तु शातातपवचो यथा॥१६७
जन्मावाप्यस्तु वाप्यासात्॥ षडब्दं तेन वर्च्च यति [illegible] वर्षास्तु मुच्यात सर्वपातकैः॥१६८
जन्मप्रभृति पापानि बहूनि विविधानि च॥ षडब्दं तेन वर्च्च यंति वासिष्ठवचनं यथा॥१६९ अप
स्नाता [illegible] प्रकुर्वीत कामतश्चाप्यकामतः॥ संसर्गं कामतः तु यदि द्रव्ये वा [illegible]॥१७० म
Indira Gandhi National
Centre for the Arts

११ नसाचिंतितं पापं पश्चात्तापेन हन्यते दशप्रभृतिगायत्रीजपश्चापापनाशनी ।।१७१ कर्मणा
चरितं पापं ब्रह्महत्यादिकं च यत् प्रायश्चित्तं दहत्सर्वं कृच्छ्रचांद्रायणादिभिः ।।१७२ मानसं वा
चिकं पापं कायेनैव च यत्कृतं नसर्वं नश्यते सर्वं प्राणायमत्रयकृतात् ।।१७३ यथाज्ञानबलो
वह्निर्दहत्यार्द्रमपि क्षमात् तथा दहति वेदज्ञः कर्मजं दोषमात्मनः ।।१७४ नावदब्रजेमाः शु
त्यपापां कर्मरतिनीवतु । अज्ञानाच्चप्रमादाच्च दह्यते कर्मनेतरत् ।।१७५ वेदानां बलमाश्रित्य
कामतः पापमाचरेत् । अपदेच्छूरहस्यं च द्विगुणं व्रतमाचरेत् ।।१७६ कर्दमेन विलिप्तश्च क
यथा हस्तपात तथा अद्भिः संशुद्धिमायाति लिप्तश्चैवं पुनः पुनः ।।१७७ एवं करोति पापानि व
वयेरतिपीडितः । प्रायश्चित्तैर्विशुद्ध्यंति कृत्वापि पुनः पुनः । प्रायश्चित्ते कृते पश्चात्पुनः
पापं समाचरेत् । अनेनैव तु प्राक्तनस्य पापस्य शोधनं ।।१७९ स्त्रीणामर्धं प्रदातव्यं वि
पुनः पुनस्तु संशोध्य सर्वं पंथानमारुहेत् ।।१८०।। रहस्ये कानि पापानि कुर्यात् ... प्रागमिणो याः ११
तो ... शोधने कुर्यात् ... ब्रह्मदर्शने ।

स्रावः कथ्यते ऽधुना रजसा शुद्ध्यते नारी परपुरुषगामिनी ।।१८० तथापि मुनिभिः
प्रोक्तं प्रायश्चित्तं समाचरेत् । कृच्छ्रार्धं ब्राह्मणी कुर्याद्विप्रस्य गमने सति ।।१८१ क्षत्रियस्य
प्रोक्तं प्रायश्चित्तं समाचरेत् ।।१८२ अर्धं च पादं
चारं कृच्छ्रं विशः सांतपनं यथा । शूद्रस्य गमनाच्चैव पाराकं तु समाचरेत् ।।१८३ अर्धं च न्येषु
सार्वभौ पापस्तु कर्म नीचिभिः । विप्रगर्भे पराकं स्यात् क्षत्रियस्यापि वैदवो पादकृच्छ्रं विशास्तस्माद्
वकर्तव्यं पराकेन समन्वितं । शूद्रगर्भे चांद्रायणं स्त्रावां ... दर्शनं गर्भपातेन जातको
गुः प्रायश्चित्तं विशुद्ध्यति गर्भपातसमुद्भवं यथावस्त्र व ध्वतो ।।१८५ आरगान्नि वाराष
स्या घाथा कृष्टभिः पुरा ब्रह्मगर्भवाधन्यु कृच्छ्रं सांतपनाधिकं ।।१८६ ... गर्भव
धाव्याज्ञेवचार चांद्रायणद्वयं ।। द्वयं । विशस्य स्यादैव वां प्रोक्तं शूद्रस्यार्धं समाचरेत् ।।१८७ प्रा
यश्चित्तमिदं प्रोक्तं गर्भपातविनाशनः । स्त्रीणां नास्ति परित्यागो ब्रह्महत्यादिभिर्विना

१२ तत्राविप्रगृहमध्यस्थो वा यायश्चिन्तानि कारयेत्॥ परित्यक्ता चारत्या पं बकलं वापि किं चनानपर
तत्पापं शतधा भूत्वा बोधवान नुगच्छति॥ वृत्तिनारीरो मालितत्वस्त्र तिजेच्छया॥१९०॥ ना
वद्वर्षसहस्राणि परित्यागी चिपच्यते॥ जंनीपाकमहाबोर शातयः पापकर्मिणी॥१९१॥ वै
वस्वति स्त्रीपरित्यागाद्यावदाकृतिसंप्लवं॥ पितृमातृस्वस्त्यागी नायीत्यागी गुरुत्यजः॥१९२
असिपत्रवनं गच्छा वं जननीं रातं व्रजेत्॥ पितृमातृगुरून् नायं मिन साषि न संत्यजेत्॥१९३
पातकं ता दोषकुष्ठानां प्रायश्चित्तं स्वयं चरेत्॥ माता पिता गुरुर्भर्ता पितृव्यो मातुलस्तथा॥१९४
उपाध्यायस्तथाचार्यो रुचिश्चिद्विंस्तथैव च॥ आश्रमी वनपस्त्री च ह्रत्यो तपुरवः स्मृताः॥१९५ महा
पातकिनो वापि पूज्यास्तु गुरवो ऽभुवन्॥ मनुराह स्त्रियं दुष्टां कुष्ठाश्रितसमन्वितां॥१९६ तन्
स्वरक्षयेत्प्राज्ञो नत्वा त्यागशीलतां॥ संवास्तनियथा भार्याद्दुष्टाम्लाच्छस्तु त्यस्विनो॥१९७ १२

तिवतार्थपरित्यक्तां वासायच्छिजितारएं ३
पृथक्कृत्य समाकृतगृहमध्ये निवासयेत् ३
ताज्या
संगृहीता तपस्तज्ज्ञा अन्यैरपि यथा शुराचतस्य एव संताज्यो दोषसत्यपि यस्तु यः॥१९९ स्वा
कोपगता या उन्नैर्द्धी पित्रे पुत्रगा॥ निवीस्याथैनिवारित्यः प्रतिकूला स्त्रायेव सा॥२०० नि
वासनं यथा तस्यास्तथा ब्रूयुर्द्विजोत्तमाः॥ पतितानां मुण्डितानां शीरोपिण्डमात्रोपजीविनी॥२०
पृथग्रूपा तावे नियुक्तां प्रतिकूलां उवासयेत्॥ स्मृतविदविरोधेन परित्यागो यथा भवेत्॥ त
ताथैव लौकिके वाक्ये स्मृतिबाधे परित्यजेत्॥२०२ उपवासस्तु गायत्र्याः सहस्रं विप्रभोजनं प्रा
णायामदशाष्टोत्तमसमप्नन्तु उष्ट्रयो॥२०३ कृच्छ्रादश्युतं चैव प्राणायामशतद्वयं॥ तिलहो
मसहस्रं च वेदाध्ययनमेव च॥२०४ अन्याधापावनीकाश्चि समान्याः कर्मनीषिणः॥ चांद्राय
णं मृगारष्टिः पवित्रेष्टिस्तथैव च॥२०५ मित्रविंदा पशुश्चैव रुद्रं मासत्रयं तथा॥ तिलहोम
युतं चैकं पराकद्वयमेव च॥२०६ गायत्र्या लक्षहोमकं उसमान्याः कर्मनीषिणः॥ निध्याने मित्र
विप्रा द्वादशवानो जापावकोश्रृत्तथैव च २

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दृ नां

कानां च काम्यानां चैव कर्मणां ॥ दृष्ट्वा पञ्चबंधनाम आचवरवस्मृताः ॥२०७ पाराकं
कृच्छ्रं नग्नानां स्नाने कृच्छ्रत्रयं चरेत् ॥ सांतपनस्य वा ... मराला व्रतमाचरेत् ॥२०८ जपहो
मादिकं वापि कल्पयेत्पूर्वकल्पवत् ॥ दृष्ट्वा वस्कांतारस्य प्रायश्चित्तानि दापयेत् ॥२०९ क
र्मनिष्ठास्त्वाप्यनिष्ठाः कदाचित्पापमाप्नुयुः ॥ जपहोमादिकं तेभ्यो विशेषेण प्रदीयते ॥२
१० नामधारिका विप्राये न्यूषाधिर्मविवर्जिताः ॥ कृच्छ्रं चांद्रायणादीनि तेभ्यो दद्याद्विशेषतः ॥२११
नामधारिका विप्राये ... एवं नरविशेषेण प्रायश्चित्तानि कारयेत् ॥२
x १२ भजित्वा दक्षिणां दद्यात्पृथक्त्वविहितास्तु याः ॥ पाराककृच्छ्रतप्तकृच्छ्रातिकृच्छ्रेषु दक्षिणाः ॥२
प्राजापत्येन गामेकां दद्यात्सांतापनेन तथा ॥ पाराककृच्छ्रतप्तकृच्छ्रातिकृच्छ्रेषु दद्याद्द्विगुणत्रयं ॥२१४
त्र्यष्टौ चांद्रायणे दद्याद्दक्षिणास्तु विशेषतः ॥ तथा वित्तानुसारेण दानं दद्याद्द्विजः ॥२१५ ७३
हस्तिनं तुरगं खङ्गं महिषं गुं कपिं मृगं ... रासभं च संवरं हत्वा चरेत्सांतपनं द्विजः ॥

मूष कं१

खरं स्वानमजाविं च शृगालं ... मार्जारं सूकरं हत्वा त्रिरात्रेण विशुध्यति ॥२१६ स
र्पसांपञ्जातीनां मारणे मानोचरेत्सानं ॥ कृष्णानां च सर्वषां प्राजापत्येन शुध्यति ॥२१७
क्लिस्सं व्याघ्रं वृकादींश्च दुष्टानन्यांश्च दंष्ट्रिणः ॥ हत्वा सरीसृपादींश्च दिनमेकमभोजनं ॥२१८ मत्स्यं
क्लिस्सं व्याघ्रं... खिवनारा हत्वा मांडूकं कंकलादि च ॥ पापाच्च सद्विरात्रेण पंचगव्येन शुध्यति ॥२१९ हंसं बकं च
खिवनारा हत्वा मांडूकं कंकलादि ... सद्रिरात्रेण पंचगव्येन शुध्यति
लाकां च सारिकां शुकं तित्तिरीं नासारसं चाषं नासादि हत्वा कृच्छ्रं समाचरेत् ॥२२० कपोतं कं क
काकानां गृध्राणां हनने द्विजः ॥ सर्वेषां पक्षिणां चैव वधाच्च हमभोजनं ॥२२१ अनस्थीनां बाह्मण
हत्वा प्राणायामेन शुध्यति ॥ अस्थि च वां वा विप्रः किंचिद्दद्याद्द्विचक्षणः ॥२२२ अनंते कोङ
विप्रस्य एकत्र कृच्छ्रं समाचरेत् ॥ ब्रुवाणस्यनेरानुक्त्वा आपष्टा नर शतं जपेत् ॥२२३ ओ वार्यस्य
उविप्रस्य तथा वदंतं वादिनः ॥ अनुक्त्वा मुच्यते पापाद्रात्रं कृताद्द्विजः ॥२२४ निशा ... स्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

विप्रस्य निषिद्धाचरणस्य च । अन्नं तु भुक्त्वा द्विजः कुर्याद्दिनमेकमभोजनं ॥२२५ धर्मीशात्तु द्विषश्चै
५ व श्वा वाग्निगुरुद्विषः । गोवाज्यादिविषश्चैव एतादिव व्रतं चरेत् ॥२२६ उपपातकयुक्तस्य अक्षम
कं निरंतरं । अन्नं तु भुक्त्वा द्विजः कुर्यात्प्राजापत्यं विशोधनं ॥२२७ पतिताद्द्रव्यमादाय भुक्त्वा वा ब्रा
ह्मणो द्विजः । कृच्छ्रं तस्य समुत्सृज्य मतिकृच्छ्रं समाचरेत् ॥२२८ सत्स्वेतु जापद्व्यान्त्रियस्यान्नमे
जने । सान्द्रापवासो विप्रस्य सहस्त्रं सावित्र्याम्प्रवच्चरेत् ॥२२९ शूद्रान्नं द्विजो भुक्त्वा मण्डमासं तथैव च
प्राजापत्यं प्रकुर्वीत विश्वामित्रवचो यथा ॥२३० अद्विकः कुलमित्रं च गोपालो दासनापितौ ।
एते शूद्रेषु भोज्यान्नाः यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥२३१ आर्द्रं नालेन था क्षीरं कंडुकं दधिसक्त
वः । स्नेहपक्कं च तक्रं च शूद्रस्यापि न दुष्यति ॥२३२ यथा हितोयं नगराद्विनिःसृतं नदीगतं च
नतिहितं ज्ञापयेत् । तथान्नपानं विधिपूर्वमागतं द्विजातिसैवितरितं न दुष्यति ॥२३३ शूद्रह १४
=द्राज न्मानि सूकरः स्यात् सूत्रजन्मानि
स्तनयो मीयात्पानीयं पिबति क्वचित् । अहोरात्रोषितो भूत्वा पंचगव्येन शुध्यति ॥२३४ शू
द्रान्नं शूद्रसंपर्कं शूद्रेण सममासनं । शूद्रज्ञानागमः कश्चिज्ज्वलंतमपि पातयेत् ॥२३५ य
स्य शूद्री पचेन्नित्यं सा च वगृहमेधिनी । वर्जितः पितृदेवेभ्यो रौरवं याति स द्विजः ॥२३६ शू
द्ररसपुष्टांगो द्विजः शूद्रान्नभोजनः । तेन ते ब्राह्मणाः संतायां यां योनिं गमिष्यति ॥२३७
गृध्रो द्वादश जन्मानि दशजन्मानि सूकरः । अंगिरा मुनिरब्रवीत् । शूद्रवर्मानियथा क्षीरमपेयं ब्रह्मवादिभिः ॥२३८
तद्वच्छूद्रमुखाद्वाक्यं न श्रोतव्यं कदाचन । पीडितस्यापि शूद्रस्य राज्ञा ज्ञानबलस्य वा वचनं
तस्य न ग्राह्यं जानासिष्टं हविर्यथा ॥२३९ अज्ञानाद्विलोपनं ब्राह्मणे द्विषते यदि
स याति नरकं घोरं यावदाहूतसंप्लवं ॥२४० अप्रणाम गतं श्राद्धस्वास्ति कुर्वीत ये द्विजाः
श्राद्धापि नरके याति ब्राह्मणश्च विशेषतः ॥२४१ शूद्रशिष्यास्तु ये विप्राः । शूद्रपोना.

सार्थे वणां रहजन्मनिश्शुद्रास्तेमृताश्चानोन्नवंतिहि ।२४२ कृच्छ्रास्य्यद्विजेनष्टं कृच्छ्रं
प्रतिवादिनं गर्द्दभं जारजातंवहूरतः परिवर्जयेत् ।२४३ प्राजापत्यं नवश्राद्धं पादोनं
मासिकंतथा । त्रिपक्षाकंतदर्द्धंस्यात्पादंमासद्वयेतथा ।२४४ पादोनं कृच्छ्रमुद्दिष्टं ष
ण्मासेमासिकादिके । उपवासं तुमासादिवसरान्तं द्विजान्प्रभुक् ।२४५ चांद्रायणं नव
श्राद्धपाराकोमासिकमतः । सांतपनंत्रिपक्षेउकृच्छ्रंमासद्वयेतथा ।२४६ क्षत्रियस्य नवश्रा
द्धेवतमेतदुदाहृतं । वैश्यस्यार्द्धाद्विकं प्राक्तं क्षत्रियातुमनीषिभिः ।२४७ शूद्रस्य तु नवश्रा
द्धे चांद्रायणत्रयं । चांद्रायणद्वयं मासि त्रिपाक्षेविदवेस्मृतं ।२४८ मासद्वयेपराकंस्यात्
[illegible] सांतपनंमतं श्रामश्राद्धे [illegible] प्राजापत्यं [illegible] ।२५० मांसं भुक्त्वामहिष्याश्च
वारस्नातां [illegible] चांद्रायणं [illegible] ।२५१ [illegible] १५

= श्वार [illegible] पशु [illegible] सर्वेषां मांस [illegible] प्राजापत्य [illegible] नस्य [illegible] काक [illegible]
= बक [illegible] सारसादीनां पारा [illegible] तित्रिरा [illegible] कपोत [illegible] मांस [illegible]
ष्ट्राणां मांसं भुक्त्वा नरोधमः चांद्रायणव्रतं कुर्यान्माहेष्यस्य षाडेदवं ।२५२ ग्रामसूकरमां
सं भुक्त्वा चांद्रायणंचरेत् । सादिषां दंष्ट्रिणां चैव चारचांद्रायणत्रयं ।५३ काकोसिष्टं ग
वोसिष्टं कृमिकीटादिनष्टोणां । अमेध्यानां तु सर्वेषां चारचांद्रायणत्रयं ।२५४ अपक्वार्थे प्र
युक्तानां नपापं मनयोर्भवेत् । सर्वेषां पशुजातीनां मारणे लक्षणे तथा ।२५५ विधानेन
नदोषः स्यादन्यथा नरकं व्रजेत् ।२५६ [illegible] शरं फले तथा । आलिरे
वाद्विजो भुक्त्वा चारचांद्रायणव्रतं ।२५७ अलाबुश्वेतछेताकंकसंभकमर्कटकं नालिकां
सण पुष्पं चभुक्त्वा दिनमभोजनं ।२५८ कंदमूलफलादीनि [illegible] यतुष
वासा [illegible] चरेत् यथा ।२५९ स्त्रीहीरंच द्विजःपीत्वा [illegible] काममोहितः
उनः संस्कृत्य चात्मानं प्राजापत्यं समाचरेत् ।२६० [illegible] संडीविनां क्षीरं मृगाणां च न
= जादीनां च सर्वेषां [illegible] विप्र चारचांद्रायणद्वयं [illegible]
= चारचांद्रायणद्वयं [illegible] चांद्रायणं चरेत् ।७

वारिणां। अनिर्दशाया गोः क्षीरं तक्रादि न मनोजन्तोः॥२६१॥ हिरण्यं दशतुल्यं कृत्वा प्राय
श्चित्तं समाचरेत्॥ रौप्यं कृत्वा द्विजो लोभाच्चरेच्चान्द्रायणव्रतं॥२६२॥ दशगद्यालका हृद्दी
मा [illegible] ना द्विगुणं चरेत्। आसहस्रात्तु त्रिगुणमूर्ध्वं हेमविधिः स्मृतः॥२६३॥ सर्वेषां धातुलो
हानां पाराकं हरणे चरेत्। अन्नानां चैव हरणे कृच्छ्रं तिलानां वै दर्वे स्मृतं॥२६४॥ रत्नानां हरणे
विप्रश्चरेच्चान्द्रायणव्रतं। विक्रये नूनं द्रुतं प्राकं हरणे द्विगुणं हि तत्॥२६५॥ सुराया विक्र
यं कृत्वा चरेत् सौम्यं च तत्र यं। लाक्षालवणमांसानां चरेच्चान्द्रायणत्रयं॥२६६॥ [illegible] आज्यतिल
[illegible] चरेच्चान्द्रायणद्वयं। पयःपायसहपानां चरेच्चान्द्रायणव्रतं॥२६७॥ दध्नश्च [illegible] रसस्य
[illegible] दि विक्रये। सर्वेषां स्नेहपक्वानां पाराकं तु समाचरेत्॥२६८॥ सिद्धान्नविक्रये
प्राजापत्यं समाचरेत्। उपवासं [illegible] कांजिकविक्रयात्॥२६९॥ शमीफलानि मं १६

जिष्ठा [illegible] रामवचात्तथा। विक्रये कृच्छ्रं पनसस्य दिनत्रयं॥२७०॥ कदलीनालि
केरं च नारंगं बीजपूरकं। एतेषां पादकृच्छ्रं स्यात् कुम्बीरादि तथैव च॥२७१॥ कस्तूरिकादिगंधा
नां विक्रये कृच्छ्रमाचरेत्। कर्पूरादस्य दह्य स्यात् हिंग्वादिविक्रये॥२७२॥ हस्त्यश्वविक्रये
[illegible] फलानि च। महतोप्यादि [illegible] निकर्षसमौ कृतौ वरौ॥२७३॥ तिलानां विक्रयं कृत्वा
प्राजापत्यं समाचरेत्। यशार्थं कृषिजानां च धर्मसंख्याश्च विक्रये तु॥२७४॥ रक्तपीतादिवस्त्रा
[illegible] दीनि तथैव च। एतेषां विक्रये कृच्छ्रं गर्गस्य वचनं यथा॥२७५॥ गवां विक्रयं द्विजः कृत्वा लो
भार्थं धनमोहितः। प्राजापत्यं प्रकुर्वीत अजानामेव च तथा॥२७६॥ खराश्वाश्वतराणां च कर
भाणां च विक्रये। पाराकं न च कुर्वीत [illegible] द्विगुणमाचरेत्॥२७७॥ नारीणां विक्रयं कृत्वा चा
रेच्चान्द्रायणव्रतं। द्विगुणं पुरुषस्यैव व्रतमाहुर्मनीषिणः॥२७८॥ चान्द्रायणं प्रकुर्वीत एकाह

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

द्वदविक्रये॰श्रेगानोउपराकेस्यास्म्ह तीनांकुकुमा चरेत्तु॥२७९ इति हासकुराणी तांच
रसांतपनेद्विजः॥ रहस्यं पंचराज्ञाणां कृकुमेव समाचरेत्तु॥२८० गाथानांनीतिराख्याणां
प्राकृतानां नश्चेव चा॥ सर्वसामवविद्यानां प्राजापत्यं समाचरेत्तु॥२८१ कृषिनेवप्रकुर्वीत
शूद्रीक्षेद्भूमीमात्मनः कोष्ठनंश्यति व दस्त्रावदनाशादद्वं महतो॥२८२ संवसरणयत्पापं
कुर्वं रुतेमस्यबानकी॥ दिनेकनतदा प्रोति सकृष्णुच्छ्रा उत्तांगली॥२८३ श्रूपानेसर्वहिंसानां
कृषिकुर्वीत कापद्विगो॥ निःपादिरप्पा कृपानिश्चुत निर्विघ्नि द्विजोत्तमः॥२८४ प्रहरद्वययोःकात्
नामं दधाकउर्दर्शी॥ दिनयोः क्रान्तथापूर्णं दधात्पापविशुद्धये॥२८५ विशुद्धो भावि
तां कंदधाकांत्यदितोकसां॥ पित्रनास्त्रिरामेभागरवलहोत्रग्रसादिक्षु॥२८६ कृषिवो
ज्यैमेवाश्रदधाद्वि प्रश्चावेदनं प्रायश्चित्तनिमित्तं हिधास्तनणाम्रनयोब्रुवीत्तु॥२८७ अथवा

सर्वयान्ननसार्वखाणिचपापसु जपहोमादिके कुर्यात्कुलहत्याविनाशनो॥२८८ इति
यो बाकुर्वीयैणतारदापदमात्मनः॥ धानचविश्वसहो उजपहोमे द्विजोत्तमः॥२८९ ज
पहोमेद्दिहत्यापामेद्दिकामुष्माकं हितनाताःयां परममाप्नोतिगर्यस्यवचनंयथा॥२९०
त्रिसंध्यामात्रगृहीत उपुण्यं मंत्रमुदारयेत्॥ प्रतिग्राहस्य सार्वप्पुषष्टांशं परिकल्पयेत्॥२
वै॰ प्रतिग्राहस्य सार्वस्य जपहोमादिकं नावत्॥ याजनकृतानां उत्रिगुणं कृच्छ्रं विशुद्धयेत्॥२९
त्रिगुणं वा जपः षड्दं गायत्री वायुतत्रये॥ जपहोमादिकं कुर्यात् ज्ञात्वायस्तु प्रतिग्रही॥२९३
कनकाश्वतिलानागादौ दासीगृहमहीरथाः॥ कन्याचकपिलाधेवमहादानानि वैदश॥२९४
कृष्णाजिनंचशय्यां च गजमश्वरथं तथा॥ लवणं द्विमुखीं धेनुं ग्रहीत्वा न श्रमान्नवे ना
प्रतिग्रहे कृच्छ्रोत्रेतिजपशुवादिक्रियनाति सातंदिपर्वताः सर्वेग[illegible]शुनापादि॥२९५

उत्तयगतोमूलंकीर ॥ छि॰

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

हमगर्नीमही।हमागुरुषाउत्यकंचनापवित्रेष्ट्या।विशुद्ध्यंति सर्वे वोराः प्रतिग्रहात्।।
इंद्रावनमृगारिष्ट्या।कदाचिन्मित्राविंदया।देवालक्षणापनैव शुद्ध्यंति क्षप्रतिग्रहात्।।२९८
आपद्गतः संप्रगृह्णन् भुंजानो वा यतस्ततः।नालिप्यादेनसा विप्रो ज्वलनार्कसमो हि सः।।२९९
प्रायश्चित्तं यदाम्नातं ब्राह्मणस्य मनीषिभिः।पादोनं क्षत्रियः कुर्यादर्द्धं वैश्यः समाचर
३०० यस्तु जापी सदा होमी परपाकनिवर्त्तकः।सर्वरात्रिमहीयस्यौ प्रातिरक्तेन न लिप्यते।।३०१
शूद्रः समाचरेत्पादमाशौचश्चापि पापकृत्।ब्राह्मणीगमने कुर्याद्गुरुतल्पव्रतं चरेत्।।३०२
क्षत्रियागमने वैश्यः स्वदर्द्धं तु समाचरेत्।शूद्रः समाचरेत्पादं वैश्यायागमने तथा।।३०३
नदोषो जायते स्त्रीणां मन्त्रामिः सहसंगमे।सर्वं सैनिचरेदर्द्धं पूर्वमेव विभाषितं।।३०४ श्व
नीबु [illegible] गुरुत्वेन याय था।शोभाण्यह्ताण्युपयासन्नापापेनपोहति।।३०५

१८

स्थानं स्पृष्ट्वाचरेत्पादं स्पृष्ट्वा तैव चान्द्रं तिज स्पर्शने कृच्छ्राचारः सांतपनव्रतं।।३
स्पर्शने श्वपचानां च पाराकं तु समाचरेत्।ब्राह्मणो ब्राह्मणीं स्पृष्ट्वा पादकृच्छ्रं समाचरेत्।।३
कृच्छ्रार्द्धं क्षत्रियास्पर्शे पादोनं तु विशः स्त्रियः।शूद्रीस्पर्शे च पादानं वैश्यायाः कृच्छ्रान्तेनाः।।
उपवासो ब्राह्मणीस्पर्शे सार्द्धं त्वेव द्वितीयया।विशास्त्रियां चरेत्पादं अर्द्धं शूद्र्यां समाचरेत्।।३
शूद्रीं तु शूद्रयास्पृष्ट्वा नक्तमेव समाचरेत्।क्षत्रियाया स्त्वहोरात्रं सार्द्धं त्वेव द्वितीयया।।३
स्ववर्णायाचरेत्पादं भित्वा कुर्याद्द्विजसत्तमाः।अशक्तः कांचनं दद्याद्विप्रेभ्यो वापि भोजयेत्।।३
प्रायश्चित्तानि कुर्वीत देशकालानुरूपतः।नहिंस्यात्सर्वभूतानि निगच्छेत्परयोषितं।।३१
नहरेत्तु परद्रव्यं नाश्नीयात्कुत्सितान्नं।यज्ञार्थं परनावाहिं स्यात् भुञ्जार्थ परयोषितः।।३
नकरोति परद्रव्यं कुत्सितान्नं विशेषतः।कृच्छ्रा पापसुहृच्चालि कामतोकामतोपि वा।।३

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पश्चादनुगतान्सर्वा ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत्। इति संक्षेप्रायश्चित्तं॥१५ प्रायश्चित्तानि दे
१९ यानि ब्राह्मणैर्वेदपारगैः। ब्राह्मणेभ्यो वसिष्ठेभ्यो धर्मसंरक्षणाय वै॥१६ समुद्भवा
स्तथा चार्यी विदावेदांगपारगाः। विप्रा नानाविधाः प्रोक्ता ब्राह्मणो वेदपारगः॥१७ उत्प
बीर्यसमुत्पन्नो मंत्रसंस्कारवर्जितः। जातिमात्रोपजीवी स्यात्स भवेद्ब्राह्मणब्रुवः॥१८
गर्भाधानादिसंस्कारैर्योऽपनयनेयुतः। नाध्यापयति नाधीते स भवेद्ब्राह्मणः॥१९
अग्निहोत्री तपस्वी यो वेदमध्यापयेत्ततः। सकल्पं सरहस्यं च आचार्यः स उदाहृतः॥२०
उत्पत्तिं प्रलयं चैव भूतानामागतिं गतिं। वेत्ति विद्यामविद्यां च स भवेद्वेदपारगः॥२१
एकदेशं तु वेदस्य वेदांगान्यथवा पुनः। यः प्रयच्छति शिष्येभ्य उपाध्यायः स उच्यते॥२२
यस्मिन्देशे य आचारः पारंपर्यक्रमागतः। वर्णानां सांतरालानां स सदाचार उच्यते॥२३
१९

यष्णुदेशेष्वायविप्रा देवास्तीर्थानि मृत्तिकाः। तत्र तत्रैव मन्येत धर्माचारांश्च तत्र यान्
जातिरका द्विजातीनां क्रिया तत्र गरीयसी। यत्र यत्र हि सा तिष्ठेत्तत्र तत्र कुलोद्भवा॥२५ आ
चारः कुलमाख्याति देशमाख्याति भाषितं। संभ्रमः स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनं
॥२६ आचारशीलं नियमैः कुर्यांग ज्ञोप शहोमिश्च विस्मृतं पापं। आहारकाले कुर्वंतसंविनानं
तं ब्राह्मणं वेदविदो वदंति॥२७ आचारहीनं न पुनंति वेदा यद्यप्यधीताः सह षड्भिरंगैः।
छंदांस्येनं मृत्युकाले त्यजंति नीडं विहंगा इव जातपक्षाः॥२८ येनास्य पितरो याता
येन याताः पितामहाः। तेन यायात्सतां मार्गं तेन गच्छन्न दुष्यति॥२९ यद्यदाचरति श्रे
ष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः। स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते॥३० ब्रह्महत्यादि
पापानां कामतोऽकामतोपि वा। सकृदभ्यासकृतं वा ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत्॥३१

त्वदंतु विद्विप्रा धर्मशास्त्रबहुश्रुताः। स्वकर्मनिरता दांतास्तेषां पर्षत्प्रशस्य
१० २२ गायत्रीसारमात्राय संध्यमात्राद्युपासकाः। अशान्ताः कृषिधर्माणो ब्राह्मणा
नामधारकाः ।२३। अव्रतानाममंत्राणां जातिमात्रोपजीविनां। सहस्रसमवेतानां पर्ष
त्वं नैव विद्यते ।२४। यद्वदंति तमोमूढा मूर्खा धर्ममजानतः। तत्पापं शतधा भूत्वा तानेव
प्रतिगच्छति ।२५। अज्ञात्वा धर्मशास्त्राणि प्रायश्चित्तं वदंति ये। प्रायश्चित्ती भवेत्पूतः किल्बि
षं पर्षदं व्रजेत् ।२६। चत्वारो वा त्रयो वापि यं ब्रूयुर्वेदपारगाः। स धर्म इति विज्ञेयो नेत
राणां कथंचन ।२६। एकोपि वेदविद्धर्मं यं व्यवस्येद्द्विजोत्तमः। स विज्ञेयः परो धर्मो ना
ज्ञानानामयुतैरपि ।२७। प्रमाणमार्गं मेरुद्या ये धर्मं प्रवदंति वै। तेषामुद्विजते पापं
सद्भूतगुणवादिनां ।२८। यथा भूमिगतं तोयं मारुतार्केण शुष्यति। एवं हि पर्षदादिष्टं २०

वेदपारगमात्रा धर्मशास्त्रविवर्जिताः ... नेव ... षां स्या ... कानां ... तः। पर्षत् ...

नश्यते ब्रह्मदुःकृतं ।२९। नैव गच्छति कर्तारं नैव गच्छति पर्षदां। मारुतार्काग्निसंयोगा
त्पापं नश्यति तोयवत् ।३०। चत्वारो वा त्रयो वापि वेदवंतोग्निहोत्रिणः। ब्राह्मणाः सुसम
र्था ये तेषां पर्षद्विधीयते ।३१। अनाग्निधारका विप्राः श्रुताध्ययनशालिनः। पंच यज्ञपरा
परा ये तु ता पर्षत्परिकीर्तिताः ।३२। स्वजनान्वा परजनान्समाः स वै सर्वजंतुषु मित्रारिषु सम
याेपि तेषां पर्षत्प्रशस्यते ।३३। अनाहिताग्नयोऽशान्ताः क्वचना वेदपारगाः। पिशुना
र्त्तौरकर्माणस्तेषां पर्षन्न विद्यते ।३४। शठवो दुष्टधर्माणः प्रतिकूलास्तु स्वयकाः। हेतुका
नि न्नमर्यादास्तेषां पर्षद्विवर्जिता ।३५। गायत्रीसारमात्रा ये धर्मशास्त्रसमन्विताः। श्रुतिमा
र्गानुगंतारो शानिनां यज्ञयाजिनां ।३६। वेदव्रतश्च स्नाता ये धर्मशास्त्रानुयायिनः। गोब्राह्म
शरण्या ये तेषां पर्षत्प्रकीर्तिता ।३७। पंचत्वं वै मया प्रोक्ता ये चान्ये अपरापरे। स्ववृत्तिपरि
तुष्टा ये पर्षद्भूता विदाहृता ।३८। अनग्नयस्त्वया कश्चिद्ब्राह्मणा नामधारकाः। पर्षत्वं ने

नेश्वास्त्रिसहस्रगुणैर्नैरपि॥२४९ यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्ममयो मृगः। ब्राह्मण
१ श्चानधीयानस्त्रयस्ते नाम धारकाः॥२५० ग्रामस्थानं यथा शून्यं यथा कूपश्च निर्जलः। ब्राह्म
णः क्रियाहीनस्त्रयस्ते नाम धारकाः॥२५१ चित्रकर्म यथा ऽनेकैरंगैरुन्मील्यते शनैः।
ब्राह्मण्यमपि तद्वद्धि संस्कारविधिविस्तरैः॥२५२ प्रायश्चित्तं प्रयच्छंति ब्राह्मणा नामधार
काः। ते सर्वपापकर्माणः संयान्ति नरकं यमात्॥२५३ प्रायश्चित्ती यथा श्रेष्ठः पर्षदा [illegible] न विध
नात् तद्गुणांगहीयात् कुर्यात्तदनुसारतः॥२५४ अन्ते ईक्षिंतवित्रेनाः प्रादुर्ता [illegible] नाश
अदृष्टं तपरैः समग्रं रहस्यं कामममाचरत्॥२५५ सव्याहृतिसप्रणवाः प्राणायामाः षो
डश। अपि भ्रूणहनं मासात्पुनंत्यहरहः कृताः॥२५६ मंडलं पावमानं तु रूपेत्यसमुपो
ष्य। कौत्सं जप्त्वाप इत्येतद्वासिष्ठं च प्रति
षितःनाशयेद्धुत्त्वा तु वसिष्ठव्रतं यथा॥२५७ कौत्सं जप्त्वा ऽप इत्येतद्वासिष्ठं च प्र २१
ति ऋचं। माहित्रं शुद्धवत्यश्च सुरापानात्प्रमुच्यते॥२५८ इदं मित्रमिदं सूक्तं सकृज्जप्त्वा मासृ
दपतिता माहित्यं शुद्धवत्यश्च सुरापानात्प्रमुच्यते॥
३१

पा२

सुरापानात्प्रमुच्येत पावमानं जपन्नपि॥२५९ शौनःशेपं वा कौत्सं च सदा स्तेयविना
शनं जपन्वा पुरुषः सूक्तं पावमानमथापि वा॥२६० हविष्यंतीयमभ्यस्य नतमंहइती
ति वा जप्त्वा तु पौरुषं सूक्तं मुच्यते गुरुतल्पगः॥२६१ एकः षष्ठ्यां त्रिकालं वा कुर्यात्तु
गः। पावमानं जपन्वापि सर्वपापप्रणाशनं॥२६२ ब्रह्महत्यादि मंत्रैश्च पावमानं प्रशंसाते
नध्या सर्वप्रयत्नेन पावमानं जपेद्विजः॥२६३ प्राणायामशतेनैव सर्वपापप्रणाशनं
अग्निमीळे तु वाकं वा जपन् [illegible] ताप वा लभिष्यास्य निधि [illegible]
ग्रह्य नरकानुपि नजपनाप्नुयाते सर्वपातकैः॥२६५ रहस्यं कथितं पापं प्रायश्चित्तं नाशे
न वा रहस्यस्य विनाशाय प्राजापत्यानुदत्त्वा चरेत्॥२६६ रहस्ये तु कृतपापे प्रायश्चित्तं कृते
तथा यश्चाद्वितायते चान्ये स्तकृतं वोढरन्तुनः॥२६७ रहस्यव हं दहस्यं वऊर्यादृष्टं तु
वताम न्वादिभिः समाम्नातं नूनं नक्लिंद्विषापहं॥२६८ कुर्वंति सान्यथा ये तु रागद्वेषादिना
=दरात दृष्ट माणीकृगाय त्रीवारण पद्विजः प्राप वाणं होमेन मुच्यते सर्वपातकैः॥४

त्सर्वं धर्मं हंतारस्त ददृं ते प्रमुञ्चति ॥२६९ यानि कानि च पापानि गुरूणि च लघूनि च ।
हृदं समान्याकृत्यानि भूरिं दहति तत्क्षणात् ॥२७० आहिताग्निर्विनीतस्य वृद्धस्य विदुषोपि वा ।
यश्चित्तं रहस्य कुर्वीत क्रमितारजनो ॥२७१ पावनीस्तथा कोसं तो रुपं स्त्त रूपमेव वा ॥ ज्ञा
पैः प्रमुच्यते सर्वं मातुश्छेदसं ॥२७२ मंडलेब्राह्मणं रुद्रः सूक्तं यो मे हकानतथा वामदेव्यं वृह
साम जप्यापापाः प्रमुच्यते ॥२७३ [illegible] नानि व रथंतरं वे
र्म सामानि रौद्राणि जप्यापापैः प्रमुच्यते ॥२७४ यज्ञायज्ञीयमादित्यं जप्य सामसराजनी नारुज
नि च सामानि जप्या मुच्येत किल्बिषैः ॥२७५ अथर्वशिरसं चैव स्कंदं सूक्तं तथैव च नीलरु
द्रस्यैवं जप्यापापैः प्रमुच्यते ॥२७६ अथर्वणीस्तु यः कश्चित् मंत्राः कामविवर्जिताः तत्र
पापहंतारो यथा वैश्वावचो यथा ॥२७७ सिंहामम न्युरित्यतदनुवाकं जपन् द्विजः जप्यापापैः २२

:८ना।

प्रमुच्येत आबोज्जाय नव चोय यथा ॥२७८ त्रिमधुत्रिसुपर्णंच नाचिकेतत्रयं तथा नारायणं जपे
त्सर्वैर्मुच्यते तत्र कृच्छ्रया ॥२७९ महाव्याहृतिनिर्दोमस्त्रिलेः कार्यो द्विजन्मना उपपातकशुद्ध्य
र्थं सहस्रपरिसंख्यया ॥२८० महापातकसंयुक्तो लक्षहोमेन शुद्ध्यति कृष्मांडैर्जुहुयादाज्यं
वत्स्त्रत्यां वापोहति ॥२८१ रुद्रमन्यामृचस्तुवंतं रास्वामपापि वा सामानि सरहस्यानि
ह्यथर्वांगिरसस्तथा ॥२८२ ब्राह्मणानि च कल्पाश्च षडंगानि तथैव च आरण्यकानि तथान्या
नि जप्यापापैः प्रमुच्यते ॥२८३ इतिहासपुराणानि देवतास्तवनानि च जप्यापापैः प्रमुच्यंते
धर्माख्यानि तथापरे ॥२८४ इत्याजिर्जन्मजनितं संहंस्रेलूँ पुराकृतं त्रिसुगं तु सहस्रेण ःनी
गायत्री हंति किल्बिषं ॥२८५ मृगारेष्टिः पवित्रेष्टिः समहविः पावमान्याग्निष्टयः पापनाः
न्यो विश्वानर्यासमन्विता ॥२८६ वैश्वानरीव्रातपती पवित्रेष्टिस्तथैव च ऋतावृता
प्रयुंजानो न पुनाति दशापोरुषं ॥२८७ पातिसंवत्सरं सोमः पश्च पश्यय नंतथा क

यत्नोपि स्त्रवाउमासि स्यान्नोचेवाहा॥३८८ एकमासं नावक्रुयाद् दृष्टांवेश्यानरा द्विजः॥ एषांसं
पावनी प्रोक्ता सर्वतापः पकर्मणां॥३८९ सकृद्दृष्ट्वा रहस्येष्वा मुच्यते वा पपातकैः॥ द्वादशा
हेना स्नासान्मुच्यते सर्वपातकैः॥३९० तथैव उमासेन ब्रह्महत्यादिपातकैः॥ मुच्यते ना
संदेहो वो ज्ञायनवत्तोयथा॥३९१ दृष्टिजिः पञ्चवर्णं वेश्याउमासि स्थैमहामखैः॥ दृष्टा पा
२र प मुच्यते महाद्रिरपि कृन्तनैः॥३९२ ईश्वरि रुद्र वाक्येन याकिं विकुरूयासरूना प्रणवादी
५ ग्रामं विद्यमुच्यते सर्वपातकैः॥३९३ एतोरव ज ऊवीत शालया मा अवदा ब्रह्महत्यादि
तेश्च मुच्यते गुरुरब्रवीत्॥३९४ प्राणायामे द्विहत्या पंचस्मरणानि स्वकोक्ति वां प्रत्याः
रणसंसर्गनिषमनेनाली श्वरानयुणना॥३९५ अत्रि राहपरं शानं प्राशोदाभिर्निजिप्यतो हं
तेषु क्रियपालोपकरिष्यज्जिनसंज्ञायः॥ ब्रह्मा प्रातिष्ठ शेना बदन्त का कीयो कोऽपि द्विजः॥ श्या
नां च कुर्यात् तं ब्रह्महत्यां वापोहति॥३९७ यत्किंचित्पातकं कुर्यात् सर्वं किंचिदिन्द्रं जपः॥ सं २३

शि°

सः शुध्यति येतां जपेद्वा पवित्रं त्र्यंबकं॥३९८ परस्त्रीगमनं कृत्वा परस्वहरणं तथा॥ अवेत्य वे
जपेद् दृष्टं सर्वपापप्रनाशनी॥३९९ स्वरमात्राविहीनं उ पादाक्षरविवर्जितं॥ न्यूनाधिकं च वा
कृत्वा आस्तिगोनिनिरितीरयेत्॥४०० अतो देवा जपन्स्तंक्तं अग्न आ युंषि वा कृत्वा॥ अघमर्षणं च वा
जप्त्वा मुच्यते ब्रह्महत्यया॥४०१ नमो महद्भ्यः सूक्तं त्र्यायि देवासः पुनंत मां जप्त्वा पापैः प्रमुच्यते
न ऐहिकामुष्मिकैस्तथा॥४०२ जप होमादियाः किंचिद्यथोक्तं संभाव्यतावता॥ सर्वं व्याहृतिभिः
कुर्याज्जाविच्याप्रणवेन वा॥४०३ महाव्याहृतिसमो होमो न गायत्रीसमो जपः॥ अग्निहोत्रसम ना
मोयज्ञो न सत्येन समं तपः॥४०४ असत्यमपि वक्तव्यं गोब्राह्मणहिताय वै॥ सत्यादपि हि
सत्यं न सत्यं सत्यमुच्यते॥४०५ प्रणवेन तु हीनं वै प्रणवं च सदाभ्यसेत्॥ एतदेव परं ब्रह्म सर्व
=ध्याः [illegible] घात्मकं विदुः॥४०६ आमिक्षीं वाजिनं प्राप्य अनस्थीत्वीरं पायसं होत्ररयाकादियाः सि
घ्यां भवति सर्वदा॥४०७ एवं साधु समाचारो नाष्ट विप्र नहस्यत॥ कर्मणामग्निहोत्राणां पुन
श्चा॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यद्यावरोहणं।४०८ तत्केणापि समं न स्यात् क्रियाद्रिकं हिस्तु संकृतं। ब्राह्मणोपि क्रियाहीनः शीघ्रं
ताईहथिगीयते।४०९ पातितान्निःकृतिर्दृष्टा क्रियाहीनेन निःकृतिः। तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रियायु
क्तो भवेन्नरः।४१० क्रियया सिद्ध्यते धर्मः स्वर्गमोक्षादिकं तथा। क्रियया मुच्यते पापैर्ब्रह्महत्या
दिकुस्तारैः।४११ क्रियाहीनोऽशुचिर्नित्यं अनर्हः सर्वकर्मसु। तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रियाहीनं विव
र्जयेत्।४१२ ब्राह्मणस्य क्रिया मुख्या स्नानहोमजपादिकं। श्रौतस्मार्त्तानि कर्माणि प्रज्ञानि च
तपांसि च।४१३ स्नानहोमजपातिथ्यं नाचारश्च क्रिमान्नृमः। वृथापि जीवितं तस्य परत्रापि सत्
यात्।४१४ स्नानं दानं तपो ध्यानं पितृदेवार्चनं तथा। पावनानि मनुष्याणां दुःकृतस्येह कर्मणः
सत्यं दमस्तपः शौचं संतोषो ह्रीः क्षमार्जवं। दानं शमो दया ध्यानमेष धर्मः सनातनः।४१५ श्रा
क्रिमान पश्चात्क्रोधो धनवान् पि निर्धनः। श्रुतिवान् पि मूर्खस्तु यो धर्मविमुखो द्विजः।४१
धर्मं चिंतयमानो। पियस्तु प्राणैर्वियुज्यते। मृतः स्वर्गमवाप्नोति धर्मस्यैतत्फलं विदुः।४१ २४

धर्मो नास्तीति मंदानां शुचीनपि हसंति ते। अश्रद्दधाना धर्मशास्त्रे ते नरकगामिनः।४१९ अथ
प्रमाणं स्मृतयः प्रमाणं धर्मार्थयुक्तं वचनं प्रमाणं। यस्य प्रमाणं न भवेत् प्रमाणं तस्य नाकं न वदि
प्रमाणं।४२० पुराणं मानवो धर्मः सांगो वेदश्चिकित्सितं। आज्ञासिद्धानि चत्वारि न हंतव्यानि हेतु
४२१ यन्नास्ति वेदेन स्मृत्यनुमोदितं यामायणे भारतसूत्रगावामन्यादिशास्त्रे पुनय नास्ति तं
नास्ति नास्तीति नातनकार्यं।४२२ यावद्बाह्याः स्मृतयो याश्च काश्च कुदृष्टयः। सर्वास्ता निःफला प्रेत्य
तमोनिष्ठा हि ताः स्मृताः।४२३ मंत्रब्राह्मणयोर्वेदस्ततः कल्पस्तु पद्यते। एतैश्च यश कर्माणि त्रिधा बः
इति श्रुतिः।४२४ ततो व्याकरणादीनि षडंगानि स्मृतिभिः सह। इतिहासपुराणानि धर्मशास्त्राणि
वहि।४२५ एतेस्तु वेदो विज्ञेयस्तस्माद्वेदः समुच्यते। अन्यान्यपि च काव्यानि तत्कृणानि स एव हि।४२
औहद्बार्हस्पत्य वाक्यानि बौद्धादि पठितानि च। विप्रलंभकवाक्यानि तानि सर्वाणि च वर्जयेत्।४२
वर्ज्यैस्तु नाक सर्वं नित्यनैमित्तिकादिकं। अग्निहोत्रं विहाया न्यान्स्मार्गैमोरापि कास्तथा।४२८

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सूतकं द्विविधं प्रोक्तं जातकं मृतकं तथा तयोः शुद्धिं प्रवक्ष्यामि ब्राह्मणादिक्रमेण वा ॥४२९ सद्यः शौ
२४ चमन्येकाहस्त्र्यहश्चतुरहस्तथा ॥ षडहो दशरात्रश्च द्वादशाहस्तथैव वा ॥४३० पक्षो मासोथ सम्मं
तं दशापक्षास्तु सूतकाः । एवं क्रियाविशेषेण सूतकं तु विधीयते ॥४३१ ब्राह्मणो दशरात्रेण द्वादशा
हेन क्षत्रियः ॥ वैश्यः पंचदशाहेन शूद्रो मासेन शुध्यति ॥४३२ आहिताग्नेः सद्यः शुद्धिः सद्य एव विधी
यते ॥ दशाहे तु मृते बाले शुद्धिः स्याज्जन्मनासहा ॥४३३ ऊर्ध्वं दशाहाद्व्येकाहः ॥ अधस्ताच्चौलकर्म
णः ॥ अनतर्ध्वं त्रिरात्रं स्यादधस्तान्मौञ्जिबंधनं ॥४३४ चतुर्थदशरात्रं स्यात् षड्निशाः पुंसि पंचमासषष्ठे
त्र्यहाशुद्धिः सप्तमे तु दिनत्रयं सप्तमे तु व्यतिक्रांते सूतकं न तु विद्यते ॥ एकाहस्याष्टमे कुर्विके
कैश्चिन्नेकं तिसर्वथा ॥४३६ एकाहाच्छुध्यते विप्रो योऽग्निवेदसमन्वितः ॥ त्र्यहात्केवलवेदस्तु नि
र्गुणो दशभिर्दिनैः ॥४३७ देशांतरस्थो भ्राता तु सद्यः शौचं विधीयते ॥ दशरात्रस्य मध्ये तु शुध्यते २५
शेषवासरैः ॥४३८ दशरात्रे द्विने नवमासाद्वा कु विशुध्यति यदा कदाचित्तु सद्यः शौचं वि
श्रा

धीयते ॥४३९ स्त्रीणां कृतविवाहानां संस्काराद्यधःक्रमात् ॥ शौचं मातुरपत्यैकाहाच्च्या हा
पितृपक्षे च तु ॥४४० अधस्तान्नवमासात्तु शुद्धिः स्यात्प्रसवकर्थे ॥ मृतजीवति वा तस्मिन्नहो
निर्माससंख्यया ॥४४१ ये वैश्यापतयो विप्राये च शूद्रान्नभोजकाः ॥ मासादये तु रात्राये
नि मासस्य ॥४४२ ये वै ... तयो विप्रा ये च शूद्रान्नभोजकाः मासादये तुरावाराय
वि ब्राह्मणा निर्दिष्टाः ॥४४२ ग्रौस्नातमो ऊनाथो वि क्रियाहीना गुरुद्विषः ये चान्ये पापकर्माण
स्तावेत्त स्मां सूतकाः ॥४४३ सूतके वर्त्तमाने तु द्वितीयं सूतकं यदा ॥ पूर्वेणैव तु शुध्येत जाते
जातं मृते मृतं ॥४४४ मृतजातकयोर्योगे या शुद्धिस्तु निगद्यते ॥ मृते तु शुध्यते जातं न मृतं जा
तकेन तु ॥४४५ जाते पुत्रे जातकर्म नामकर्म दशाहनि ॥ चतुर्थे निष्क्रमे मासि षष्ठेन्नप्राशनं
स्मृतं ॥४४६ चूडाकर्म तृतीयेऽब्दे कुलधर्मेण वा तथा ॥ गर्भाष्टमे ऽष्टमे वाब्दे ब्राह्मणस्योपनाय
नं ॥४४७ एकादशे त्रिये यस्य वैश्यस्य द्वादशे स्मृतं ॥ आषोडशाद्द्वाविंशाच्चतुर्विंशाच्च
स्मरान्तु ॥४४८ सावित्रीपतिता ह्येते विज्ञेयास्तु द्विजाधमाः ॥ वदन्तानि चान्यानि स्वशाखा
विहितानि ॥४४९ जातानां षोडशो वाब्दे वेदान्तस्नानमाचरेत् ॥ वेदान्स्वाविदितं कर्म

सप्तमेऽह्नि समाशुद्धिरेकाहाधिकाष्टमे । नवमेऽह्नि स्मृता शुद्धिः —————— ४८

वत्तर्थे वाष्टमे षष्ठे सीमंतोनयनं क्रियात् जा

न्यादिद निंदितं ॥४५०॥ द्वितीयाद्वर्षत कुर्वीत नसर्वत्र जातिकादि प्राकृताः प्रथमे कुर्यो [illegible] नो

ति जो त्रमः ॥४५१॥ स्यात्सूर्योदेशे वा क्रियैः कुर्यादि नव लोकनं गर्भमासे तृतीये तु कुर्यात्पुंसवन ... तु य

क्रियां ॥४५२॥ स्त्रीसंस्कारास्तु वर्त्ता रात्रौ था गर्जी दिना कैमातुल्य मर्द ... दघादग्नि

ष्याः क्रिया ॥४५३॥ मृतानां तु जावन प्रान्त ब्राह्मणो वेदपारगः ॥ विप्राय ... पंचमे सप्तमे

उत्त पिवा ॥४५४॥ दशाराज्यस्य मध्ये तु दद्यात्पिंडांस्तु षोडश ॥ द्वितीय ...

न्याया ॥४५५॥ द्वौ द्वौ पिंडौ प्रदातव्यौ शेषास्तु दश मासिके ॥ श्राद्धेष्वन्नानि विप्राणां वेमन्

खिन्नः ॥४५६॥ पिंडानां तु प्रमाणानि शंगिराः मुनिरब्रवीत् कपित्थ बिल्वमात्राणि अधिकान्यप्रदा

पयेन् ॥४५७॥ कुर्वीताद्यं कमात्रान्वा ककिंचिदपसा कैः समानां वदि [illegible] णसमात्कं निदघात्स्प्र

त्रासमन्वितः ॥४५८॥ श्राद्धानां पर्वणं तद्वत् प्रावणादेव कथ्यते विज्ञया प्रतिश्राद्धेव सर्वेषां श्राद्धं

कर्मणां ॥४५९॥ प्रपराके तु दर्शस्य सर्वदा पूर्वकास्तुया [illegible] कृत्वा पक्षे तु सपिंडीकरणे परि

:८

प्रनोक्त सर्वकाले प्राप्तादिवले तिपार्वणा प्रमावास्यां श्राद्धयोयस्य प्रेतपक्षेऽथवा यदि ४ २

कारे हनि वा कुर्वीत पार्वणं तु नवं विना सपिंडीकरणं कुर्यात्तद पिपार्वणं ॥४६१॥ एकोद्दिष्टं

कारो हनि नकुर्वीत पार्वणं तु नवं विना सपिंडीकरणाद्दूर्ध्वं कुर्यात् दपि पार्वणं ॥४६२॥ पिंडान्वा तार्यकं

स्यायकिंचिद्दक्षिणं निगुणग्रहाः पितृयज्ञं तु निर्वर्त्य विप्रश्चंद्रक्षये ग्निमान् ॥४६३॥ पिंडान्वाहार्यकं

श्राद्धं कुर्यान्मासानुमासिकं ये केचिद्ब्राह्मणाः सम्यक् कार्या तस्माद्यथिवारिणः ॥४६४॥ तत्रनधर्माद

गाः सर्वे ह्यपाः सर्वे षिक्रमस्त्रांकमार्गवर्तिनः सर्वे यिथा नोच्छिष्टानि दकः ॥४६५॥ आत्मानमुत्तमं मन्यास्मा

विब्राह्मणा धर्माः तान् सर्वान् वर्जयेत्पापान् सर्वकार्येषु कर्मकृतां ॥४६६॥ ब्राह्मणे गुणयुक्ताश्च विप्रान् भोजे

रवकुत्नकर्मस्त ब्राह्मणा मंत्रणं कुर्यात्पूर्वेद्युः सद्य एव वा ॥४६७॥ पादप्रक्षालनं कुर्यात्स्वाहा कारोद्धितो

प्रयो ह्रोदाव पितृकार्ये त्रीनेकैकं मुन्यय नवा ॥४६८॥ प्राङ्मुखोदैव कार्येषु पितृकार्ये उदङ्मुखा न

तामहानाम प्येवं तंत्रं वा वैश्वदैविकं ॥४६९॥ यद्येकं भोजयेच्छ्राद्धे दैवे तत्र कथं नवेत् अन्नं पात्रे समु

हृत्य सर्वस्य प्रकृतस्य वा ॥४७०॥ तद्नं तु कुर्यादग्नौ दद्यादावलनारिणो विप्रानावेधनानाचं पिंडनिर्वपे

मस्य तो ॥४७१॥ अग्नौ करणं हवं तु यद्धं मंत्रजपादितो तत्र सर्वसंश्राद्धं मानाकेसादे वहि ॥४७२॥ स्वन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

१ पिताः हीत्याक्रान्त्वेत्येव प्रपितामहीः । इत्याह्वावज्ञीयिकात्र स्त्रीणां नास्ति हस्तमुखः ॥४७२॥ कचिदि
ष्टेति गारीणां च श्यक्श्राद्धे द्विजोत्तमाः । आचार्यस्तु रुच्यैव ग्यः सरवि ज्ञातिष्य एव वा ॥४७३॥ सर्वेष्य स्तु पिर
न्यस्य स्तानीन्यस्तान्येव वा पिण्डानदयायायां तु दद्यात्प्रादद्विजः । तीर्थे श्राद्धेवसर्वेषु मासे मासे
श्राद्धे वा एकान्निनन्त्र्ययालाण्डवो मा वार्यादीन्प्रस्तजाप्यता ॥४७५॥ पिण्डश्राद्धेनरमता न्यान्दद्याद्विश्वस
न्महाः एतान्मुद्धायने वा सार्व प्रामुपकारकं ॥४७६॥ विकारैरामगर्भाणां तंतस्तेवसरासनः । स्वकीयान्
रकीया चापि च्छेस्त्रेलो वपन्त्रिनः ॥४७७॥ स्वस्यपितृत्यइत्येवेतर्पयति द्विजोत्तमाः । तोयं दद्यात्कुशांश्चै
४ वाताद्दद्यात्पुनः पयः ॥४७८॥ कुशांश्चार्थये द्विप्रानुमुखासीनान्द्विजोत्तमान् । आवाहयेदनुज्ञातो
१२ विश्वान्देवानसमिन्नेक्षया ॥४७९॥ विश्वेदेवास इत्याभ्यामनुपस्थानं वता नपित्रनोप्राचीनावीति त्रचा
पितृकार्यं करोति वा ॥४८०॥ आयातु च प्रार्थपितृन्नुजपेदायं तु नस्तनः । श्रीहारे योग्यपात्राणि नो ३७
६१ द्विजानि च ॥४८१॥ पलाशपर्णाशोणानि पद्मरत्नमयानि वा । अन्यानि तथान्यानि विहितानि पुराद्विजैः

मीयौ तैर्मन्त्रेण द र्भैरास्त्रीर्य सं हतेः । द्वे द्वे पवित्रे दद्यानां पात्रे स्याच्चतुपः श्रिपता ॥४८२॥ शं
नोदेवीयवोसीतियवानगंधास्तथैव च । पुष्पाणि पादतिः इत्यादेव पात्राणि मानवाः ॥४८४॥ पि
पात्रावशेषांयंति ज्ञोसीतिहि ज्ञान्निपतानिस्वस्ति स्वः श्रि जाकासु पितृकार्ये भूपावीणा ॥४८५॥
एकोद्दिष्टे शालाकेकानिभायोदकमाहरेत् । एकपात्रे पवित्रं तु दद्यावाहनवर्जितं ॥४८६॥ श्लोक
रणहीनं तु श्राद्धं कुर्याञ्च शुद्धचेतना । अर्घपात्रं निधायेव ब्राह्मणान्पूजयेत्ततः ॥४८७॥ विश्वेदेवास
स्तथा सु पापदादि निरसादि पितामहान्नाविश्वेदेवा इदं वोऽर्घं स्वपवित्रकरन्यसेत् ॥४८८॥ याद्दिव्या
इति संस्तुत्य श्लोपमाल्यानुलेपनं । नैवेद्यदापवस्त्रादिनमो व इति वाङ्मयेत् ॥४८९॥ इदं वोऽर्घं
मिदं ततः पितृन्स्य प्रकृपं प्रातः संश्रवान्प्रथमे पात्रे निनीय ततः स्पृष्टोन्मुखो ॥४९०॥ नोद्धरे
श्च मेपात्रं पितृणामर्घ्यपातितां । अशृतास्तत्रास्ति वृत्तिपितरः शौनको ब्रवीत् ॥४९१॥ उद्धृतं च य
धीपात्रं विश्वेदेवसदा मावनं तदा सुजंते नावक्त्राद्धं कुर्यादेः पितृगणैः सह ॥४९२॥ गंधादिमिस्त

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

२८ प्रेतम मञ्जरी

स्यश्च तृतीयेन पिधापयेत्। पितृभ्यः स्थानमसीति न्युब्जो दर्भो निधापयेत्॥४९३॥ पात्रमा-
वनयाऽविंशाकाविष्टस्तोप्रचदात्। भूष्यधूपादिकं लिप्योदद्यात्पितृभ्य एव तु॥४९४॥ अनि-
मार्यकरं ह्यप्यग्नौकरणवादिनौ। कुर्याद्दद्यादनुज्ञातो कुर्याद्दद्याज्जलेपि वा॥४९५॥ सोमा-
य पितृमते यमायाङ्गिरस्वते। अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इति क्षिपेत्॥४९६॥ ततः पितृ-
णां तत्रैव ... पात्रेषु निक्षिपेत्। आदद्यात्पात्रे शाकं चाविन्मेत्रवशाविनावासौ॥४९७॥ पायसा-
दीनि यान्यानि पुण्यानि यज्ञियानि च। हुतानि दद्यानि कोद्रवादीन्यत्र वर्जयेत्॥४९८॥
४ मञ्जरी या कोद्रवा यवमाषाश्च कुलत्थाश्चणकास्तथा। निःपावास्तु विशेषेण पञ्चैतानि विवर्जयेत्॥४९९॥
यावनालास्तु कृष्णं विद्धि ... भवन्ति वानवाश्च यानि च यथालाभं दद्यान्निधनानि च॥५००॥
फलेशाकादिमिश्राणि व्यञ्जनैः संस्कृतानि च। ... दद्याद् ... घानि कानि च पात्रे॥५०१॥
कन्दमूलफलान्नानि मांसान्याकृष्णतीक्ष्णिकाः। पुण्यानि मुनिगीतानि लभ्यानि च वर्धं विना॥५०२॥ २८
२९

पात्रालंभे द्विजः कुर्याद् दानं दानैर्निवारिता। हृष्टी पात्रमिदं विप्रः शाम्यामानमननेस्मृतं॥५०३॥ अ-
दवानाहृशानं कुर्यादिदं वो न्नमुदीरयन्। मधु वाता जयं जप्त्वा स्वस्थं भुंक्ते द्विजोत्तमः॥५०४॥ भु-
ञ्जतस्तु तथा विप्रस्तु पवित्राणि जपेत् सुधीः। ऋग्यजुःसामगीतानि सूक्तानि गिरसः पठेत्॥५०५॥ इति-
क्रा४ हासपुराणोक्तान्यादेवानि पितृजानि च। प्रसादात्सर्वमन्त्राणां गायत्रीजपमाचरेत्॥५०६॥ मधुवाता-
ज्जपेत्तुष्टा ... द्विजोत्तमान्। ... भीमदन्तां तिलरूथी विशेषतः॥५०७॥ संस्पृष्टाऽप्र-
क्षताद्दत्त्वा द्विकरं विकारं ... उच्छिष्टस्य पुरस्तात्तु पिण्डेभ्यः श्राद्धकृन्नरः॥५०८॥ स्वबान्धवार्थे त्रि-
दर्भानास्तीर्य वापि विनिक्षिपेत्। ततः कुशास्तारदद्यात्पिण्डांस्तु पितृयज्ञवत्॥५०९॥ पिण्डनिर्वपणं
पितुरस्मादेवं कुर्वीत। ततस्तु भोजयेद्द्विजान्नं गिरा मुनिरब्रवीत्॥५१०॥ आचान्तेषूदकं दद्यात्
पात्रेन समन्वितः। ततस्तु कृष्णमस्तीति पितृणां प्रतिपादयेत्॥५११॥ आशीर्वक्तृविप्रेभ्यो यान्याः
संस्रवास्तां मुनिः क्षिपेत्। पितृपूर्वं ... दक्षिणां स्वस्ति वाचनं॥५१२॥ वाजे वाजे ...

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पितृपूर्वं विसर्ज्जनं। आमावाजे ति च ज्ञापक्षलक्षणं स्मात स्त्रमापयन्॥५१३ आद्यमेकादशाहं
द्वितीयं द्वादशाहनि। त्रिपक्षकं च षण्मासे न्यूनसंवत्सराधिकाः॥५१४ मासिकानि तु षोडश च
उत्तराख्यानि तानि विद्धि। सपिण्डीकरणं चाद्य संप्रश्ने स्मृद्ये सर्व तथा॥५१५ द्वादशाहे तु केचिद्विप्रा
त्रिकादशा तथा। पूर्वक्रियाः नवांप्रतं तत्तरानुप्रापिता मता॥५१६ वर्त्तु मासिं पितृ नियुक्तं पार्वणं
विधीयते। वर्ज्जारिस्थयथ पात्राणि अर्चयित्वा च वेवस्त्राः॥५१७ मन्त्रेण पात्रं पितृणां तु पात्रेषु निर्व
पेत्। मधुवा ना कुर्वं गंधा संगच्छध्वमिति ब्रुवन्॥५१८ येस मा नाइ ति द्वाभ्यां कालेदिक्षे ति सं
रेयः। एवं पिण्डकर्त्तव्यं परमं त्राविसर्ज्जयेत्॥५१९ आमुद्ये वसंभ्रा वेद वमास्थापनं स्मृतं।
ज्ञाति धर्मज्ञ लाभायं लोकानां हितकारकं॥५२० तिस्रः स्त्रियाः पितुः पक्षे तिस्रो मातामहस्य
च। तिर्मा तरः प्रोक्ताः पितृमातृस्वसा स्वसा॥५२१ ग्रामलक्षणाद्या स्त्रथा सप्त दुर्गाः स्वगणाः पिए
इत्येता मातरः प्रोक्ताः पितृमातृस्वसा स्वसा॥५२२ मातृस्वनिपितृ न हृज्यन्ते तो मातामह।
नंदेह छोटे च्छोस हा प्रज्याः॥ पश्चात्तं दीप्तुरवा न पितृन्॥५२२ मातृसवनि पितृ न ह्रज्यन्ते तो मातामह। २९

रं रुविना जले आग्नवरंश्य वेश्मा द वं तु कर्या कास्थ्रु रणा दिमिः॥५२३ लेख्यादिना कुनाव्यर्थिं
तेनागाक्षलाणं भवेद्धं तकारं मनुषा प्यो मध्य च कं दक्षनादिभिः॥५२३ एकनक्तादि सूक्ता
तो गाक्षलक्षणं भवेत् तकारं मनुषाद्यो मध्यकं दक्षनादिभिः॥५२४ विद्याप्रवृत्ति
लिखनात्मुक्ता नित्यं विनिः। नानित्रुयां च यात्रा रज्ञानरः सुद्वासमानितः॥५२५ प्रायश्चि
त्तानानि न्नोतस्मात्ननिकानि चित्तांयथाशक्त्या प्रादयानि यथा फलमभी सुभिः॥५२६ यद्यदिष्टं
विवहारायेपगितान्या यदृशीनिः। तत्सर्वं धर्मानिश्चित्याः परलोकहिते हितैः॥५२६ यद्यदिष्ट
विवहारायेप गितान्या यदृशीनिः। तत्सर्वं धर्मं गौतमो मुनिरब्रवीत्॥५२७ वर्त्तिव्रिशाति सिद्धिप्रमु
मं लोके मुनिभिः परिभाषितं। न सर्वाचिंतये द्धर्मं गौतमो मुनिरब्रवीत्॥५२७ वर्त्तिविंशति सिद्धिष्ठं मु
विनिर्धर्मदर्शिभिः। तत्र च विज्ञानागीतं शोकसंतप्रवे तसा॥५२८ अनुग्रहाय लोकानां धर्मसं
रक्षणाय वा प्रायश्चित्तार्थं मुद्दिष्टं धर्मसारसमुच्चयं॥५२९ कुरवार्थे सर्वलोकानां नरकोत्तर
उक्तं। एतत्पवन्नाराजन्याधर्मशानभवा भुया तां॥५४० सर्वायायैः गुणां गुरुत्वा लक्षणानां देवाद्यै
रस्तु॥ स्तु

स्वधा मा नाम हीततः कचिद्गुणाम्भोजयेद्द्विजान् ॥५२३॥ पूर्वं दक्षिणमुखान्वा तेषां वैश्वदेवं
थवतर पितृपात्रे लोहितानां च मुखाग्नेः पितृतर्पणं च अनाभीष्टकार्यविधानवत् ॥५२४॥ नान्दीमुखाः पितरः
अकुर्यात् अन्वाहार्यादिकं प्रीयन्तामिति च ब्रूयात् विप्रान्स्वाहेति च क्षिपेत् ॥५२५॥ विकिरं च तथा दद्या
x त्कुर्यादापरमिताति नो ब्रूयाद्विप्रान्सुसंपन्नमिति तत्रास्य पार्वणो ॥५२६॥ एकोद्दिष्टं तस्य दिनं
तत्पिण्डविधिः स्मृतः ॥ एकोद्दिष्टं पिण्डमेकं विकिरं चैव कारयेत् ॥५२७॥ गौ क्षौ वाभ्युदये पिण्डा वैक
कः स्वापक्रः पितुः पात्रत्रयं पिण्डमेकं पितॄणां च पृथक् पृथक् ॥५२८॥ शेषमन्त्रं यथा तत्र श्वदेव
क्रियां ततः श्राद्धे क्रिश्राद्धं शेषे लावेश्वादं च समाचारतः ॥५२९॥ सायं प्रातः पुरा ख्यातो वैश्वदेवं
महात्मनः सिद्धं च वरुणा सम्यक् कुर्यात् कान्त्वं विशाघतः ॥५३०॥ स्थाने येन केनापि फल
चाकोदकादिभिः पयोदधिघृतैः कुर्यात् हेमदेवं श्रुतमतः ॥५३१॥ हस्तेनान्नादिभिः कुर्याद्देवं ३०

-त्रव विंशति संख्यो मुनिकोऽस्य नमः सदा ॥५
मुच्यते सर्वपापेभ्यः विद्याविदैः पुत्रपौत्रादियुक्तः पश्चान्मोक्षं गच्छति तत्रात्र ततः यत् ॥५४१॥ मनवे
याज्ञवल्क्याय विश्वामित्राय चात्रये विष्णवे च वसिष्ठाय व्यासायोशनसे नमः ॥५४२॥ बोधा
यनाय शंखाय दक्षायांगिरसे तथा आपस्तंबाय सायं हारीताय नमो नमः ॥५४३॥ बृहस्पतये
नमस्तुभ्यं नारदाय महात्मने पाराशराय गर्गाय गौतमाय यमाय च ॥५४४॥ शातातपाय
शंखाय संवर्ताय नमो नमः ॥ इति षड्विंशति मतं समाप्तं ॥ म्रियमाणेऽपि तरि पूर्वेषा
निर्वपेत् ॥ विश्व वा पितुं श्राद्धस्यकं पितरमा शयेत् ॥१॥ पिता यस्य तु वृत्तः स्याज्जीवेच्चापि पि
तामहः ॥ पितुः स नाम संकीर्त्य कीर्तयेत्प्रपितामहं ॥२॥ पितामहो वा तच्छ्राद्धं भुंजीतेत्यब्रवी
न्मनुः कामं वा समनुज्ञातः स्वयमेव समाचरेत् ॥३॥ तेषां दत्त्वा तु हस्तेषु सपवित्रं तिलोद
कं तत्पिण्डाग्रं प्रयच्छेत स्वधैषामस्त्विति ब्रुवन् ॥४॥ पाणिभ्यां तूपसंगृह्य स्वयमन्नस्य वर्द्धि

विंशतिकं पिंचू नूध ... दशानकेकृदालिखितं ॥ ५ ॥ ❁ ॥ स्वस्ति संवत् १५२६ वर्षे श्री
शुक्रे सप्तविंशति मुनिनाथेन कं धर्मशास्त्रस्य पुस्तकः पीकृसीपुकौ ॥ श्रीजिनव
मस्त्राम ... कास्तुतेमकं ... येन डव पौष्पाभो स्वाध्यायनार्थं लिखितं ॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts